

บทที่ 4

ปัญหาการนำกฎหมายมาใช้และแนวทางการแก้ไขกฎหมายบังคับรักษา ผู้ป่วยทางจิตของประเทศไทย

ประเทศไทยในปัจจุบันมีกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองผู้ป่วยทางจิตเวชในการดำเนินคดีอาญา ทั้งทางตรงและทางอ้อมอยู่แล้ว แต่สมมุติฐานเกี่ยวกับความผิดอาญาและโทษมีว่า ความผิดอาญาคือความไม่ถูกต้องที่สมควรลงโทษ ในการอยู่ร่วมกันในสังคมนั้นทุกคนมีหน้าที่ที่ต้องประพฤติดี ความประพฤติที่ดีเป็นศีลธรรมหรือจริยธรรมของการอยู่ร่วมกันในสังคม ถ้าผู้ใดประพฤติผิดศีลธรรมหรือจริยธรรมของการอยู่ร่วมกัน ผู้นั้นต้องถูกดำเนินจากสังคม กฎหมายอาญาได้บัญญัติขึ้นมาเพื่อคุ้มครองของการอยู่ร่วมกันในสังคม การกระทำความผิดอาญาจึงเป็นการกระทำที่ผิดศีลธรรมหรือจริยธรรม ผู้ใดตัดสินใจในทางที่ผิดและได้กระทำความผิดทางอาญาผู้นั้นต้องถูกลงโทษ ดังนั้น โทษจึงมีความไม่ถูกต้องของการตัดสินใจของผู้กระทำร่วมอยู่ด้วย ความชอบธรรมในการลงโทษผู้กระทำจึงอยู่ที่ว่าผู้กระทำได้กระทำในสิ่งที่สังคมไม่ยอมรับ โดยรู้อยู่แล้วว่าเป็นเช่นนั้นผู้กระทำจึงต้องถูกดำเนินเพราะกรณีนั้นผู้กระทำสามารถที่จะตัดสินใจกระทำในสิ่งที่ถูกต้องได้ แต่ผู้กระทำมิได้ตัดสินใจกระทำหากแต่ได้ตัดสินใจกระทำผิดแทน การกระทำของผู้กระทำจึงเป็นการกระทำที่ชั่ว (Schuld) ที่ต้องถูกดำเนิน... ความชั่วเป็นเรื่องของความรู้ผิดชอบของผู้กระทำ บุคคลที่กฎหมายถือว่ามีความรู้ผิดชอบหรือมีความชั่วบริบูรณ์และต้องถูกลงโทษตามกฎหมายได้แก่ บุคคลที่มีอายุเกินกว่า 17 ปี ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 76 ส่วนบุคคลที่กฎหมายถือว่าไม่มีความรู้ผิดชอบหรือไม่มีความชั่วและไม่อาจที่จะลงโทษเขาได้ ได้แก่บุคคลที่ไม่รู้ผิดชอบเพราะความไม่รู้เพียงสา เช่น เด็กอายุยังไม่เกิน 14 ปี ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 73, 74 บุคคลที่ไม่รู้ผิดชอบเพราะความบกพร่องทางจิต ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 เหตุที่กฎหมายอาญาไม่ลงโทษบุคคลที่ไม่รู้ผิดชอบเพราะความบกพร่องทางจิตเนื่องจากการตัดสินใจกระทำความผิดของบุคคลนั้นบกพร่องหรือผิดไปจากปกติ ทำให้ไม่สามารถรู้สภาพของการกระทำของตนหรือ ไม่รู้ว่าการกระทำของตนดีหรือชั่วหรือไม่สามารถที่จะใช้สติเห็นยั้งไม่ให้กระทำการที่ตนได้กระทำไป นั้นได้ผู้กระทำจึงไม่ควรต้องถูกดำเนินและได้รับการลงโทษ แต่ถือว่าบุคคลนั้นเป็นผู้ป่วย (Mad) แต่อย่างไรก็ตามการที่ผู้ป่วยที่มีความบกพร่องทางจิตได้กระทำการอันเป็นการล่วงละเมิดกฎหมายและได้ก่อความเสียหายหรืออันตรายขึ้นในสังคมแล้วยังอาจก่ออันตรายขึ้นอีกในอนาคตได้ เพื่อเป็นการคุ้มครองสังคมจากการกระทำของผู้ป่วยทางจิตจึงต้องใช้มาตรการอันเป็นการ

ปรับปรุงแก้ไขพฤติกรรมโดยการให้การรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพทางจิตของผู้ป่วยให้สามารถปรับพฤติกรรมและอยู่ร่วมกับผู้อื่น โดยไม่ก่อความเดือดร้อนขึ้นแก่สังคมอีก

4.1 การนำมาตรการมาบังคับรักษาผู้ป่วยทางจิต

4.1.1 การนำกฎหมายมาบังคับใช้กับผู้ป่วยทางจิตซึ่งยังไม่ได้กระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 46

1) หลักเกณฑ์ในการเรียกประกันทัณฑ์บนในประเทศไทย¹

การเรียกประกันทัณฑ์บน เป็นการบังคับใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยในส่วนของ การป้องกันอาชญากรรมไม่ให้เกิดขึ้น เป็นการป้องกันก่อนมีการกระทำความผิด โดยศาลให้ผู้นั้น สัญญาว่าจะไม่ก่อเหตุร้ายให้เกิดอันตรายแก่บุคคลหรือทรัพย์สินของผู้อื่น ภายในระยะเวลาที่ศาล กำหนดแต่ไม่เกินสองปี หากมีการกระทำความผิดทัณฑ์บนแล้วยินยอมชำระเงินเป็นค่าปรับแก่ศาล ตามที่ได้ระบุไว้ในทัณฑ์บนและจะไม่เกินกว่าครึ่งละห้าหมื่น ซึ่งมีหลักเกณฑ์บัญญัติไว้ในประมวล กฎหมายอาญา มาตรา 46 ว่า “ถ้าความปรากฏแก่ศาลตามข้อเสนอของพนักงานอัยการว่า ผู้ใดจะก่อ เหตุร้ายให้เกิดอันตรายแก่บุคคลหรือทรัพย์สินของผู้อื่น หรือจะกระทำการใดให้เกิดความเสียหาย แก่สิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติ หรือในการพิจารณาตีความผิดใจ ไม่ว่าศาลจะลงโทษผู้ถูก ฟ้องหรือไม่ก็ตาม เมื่อมีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้ถูกฟ้องน่าจะก่อเหตุร้ายให้เกิดอันตรายแก่บุคคลหรือ ทรัพย์สินของผู้อื่น หรือจะกระทำความผิดให้เกิดความเสียหายแก่สิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากร ธรรมชาติตามกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ให้ศาลมีอำนาจที่จะสั่งให้ผู้นั้น ทำทัณฑ์บน โดยกำหนดจำนวนเงินไม่เกินกว่าห้าหมื่นบาทว่าผู้นั้นจะไม่ก่อเหตุหรือจะไม่กระทำ ความผิดดังกล่าวแล้วตลอดเวลาที่ศาลกำหนดแต่ไม่เกินสองปีและจะสั่งให้มีประกันด้วยหรือไม่ก็ได้

ถ้าผู้นั้น ไม่ยอมทำทัณฑ์บนหรือหาประกันไม่ได้ ให้ศาลมีอำนาจสั่งกักขังผู้นั้นจนกว่าจะ ทำทัณฑ์บนหรือหาประกันได้ แต่ไม่ให้กักขังเกินกว่าหกเดือน หรือจะสั่งห้ามผู้นั้นเข้าในเขต กำหนดตามมาตรา 45 ก็ได้

การกระทำของผู้ซึ่งมีอายุต่ำกว่าสิบแปดปีมิให้อยู่ในบังคับแห่งบทบัญญัติตามมาตรา นี้ จากบทบัญญัติมาตรา 46 นี้แสดงให้เห็นว่า กรณีที่ศาลจะเรียกให้ผู้ใดทำประกันทัณฑ์บน นั้น จะต้องเป็นกรณีที่มีคำเสนอของพนักงานอัยการ หรือศาล ได้พิจารณาตีความใด และมีความเห็นว่าจะไม่ลงโทษผู้ถูกฟ้อง ซึ่งในกรณีหลังศาลเห็นสมควรเรียกประกันเอง²

¹ พิพัฒน์ จักรางกูร. (2526). “เรียกประกันทัณฑ์บน.” วารสารกฎหมาย, 8, 1. หน้า

² ณรงค์ ใจหาญ. (2543). กฎหมายอาญาว่าด้วยโทษและวิธีการเพื่อความปลอดภัย. หน้า 150.

จะเห็นได้ว่าหลักสำคัญในการเรียกประกันทัณฑ์บนดังกล่าวนี้ ต้องเป็นกรณีที่ผู้นั้นมีพฤติการณ์ “จะก่อเหตุร้าย” ให้เกิดอันตรายต่อชีวิต ร่างกายของบุคคล หรือทรัพย์สินของผู้อื่น “เหตุร้าย” นี้หมายความว่าเฉพาะเหตุที่จะทำให้เกิดความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย หรือทรัพย์สินของผู้อื่นเท่านั้น ถ้าเป็นเหตุร้ายที่ไม่เป็นอันตรายแก่บุคคล หรือทรัพย์สินของผู้อื่นแม้จะเป็นความผิดอาญาก็ตาม ก็ไม่ใช่เหตุร้ายตามความหมายของมาตรา 46 เช่น การหมิ่นประมาท แม้จะเป็นการก่อเหตุร้ายแก่ผู้อื่น และเป็นความผิดอาญาตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 326 แต่เหตุร้ายดังกล่าวนี้ไม่ได้ทำอันตรายแก่บุคคลหรือทรัพย์สินของผู้อื่น จึงไม่ใช่เหตุร้ายตามความในมาตรา 46 นี้

2) วิธีการเรียกประกันทัณฑ์บน

หลักทั่วไป จะแยกทำการศึกษาเป็น 2 กรณี

(1) กรณีพนักงานอัยการเป็นผู้เสนอคดีต่อศาล

การให้ศาลสั่งเรียกประกันทัณฑ์บนตามข้อเสนอของพนักงานอัยการ เป็นกรณีที่ยังไม่มีกรณการกระทำความผิดเกิดขึ้น (ก่อนมีการกระทำความผิด) และพนักงานอัยการเห็นพ้องตามความเห็นของพนักงานสอบสวน หรือเห็นเองว่าบุคคลนั้นจะก่อเหตุร้ายให้เกิดอันตรายแก่บุคคลหรือทรัพย์สินของผู้อื่น ดังนั้น เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดเหตุร้ายดังกล่าว จึงเสนอเป็นคดีต่อศาลให้เรียกประกันทัณฑ์บนกับบุคคลที่จะก่อเหตุร้ายนั้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพนักงานอัยการจะเห็นว่าบุคคลนั้นจะก่อเหตุร้ายให้เกิดอันตรายแก่บุคคลหรือทรัพย์สินของผู้อื่นก็ตาม หากการกระทำของผู้ซึ่งมีอายุต่ำกว่าสิบแปดปี ก็จะเสนอคดีต่อศาลให้เรียกประกันทัณฑ์บนไม่ได้

สำหรับการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเกี่ยวกับการเรียกประกันทัณฑ์บน ซึ่งพนักงานอัยการเป็นโจทก์ ถือว่าเป็นการเสนอคดีขึ้นมาใหม่ซึ่งยังไม่มีกรณการกระทำความผิดขึ้นเลย เพียงแต่มีพฤติการณ์จะก่อเหตุร้ายให้เกิดอันตรายแก่บุคคล หรือทรัพย์สินของผู้อื่นเท่านั้นกรณีนี้จะนำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาบังคับใช้ได้หรือไม่ เพราะประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นกฎหมายที่ใช้บังคับต่อเมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้นแล้ว กรณีดังกล่าวได้มีการแก้ไขข้อขัดข้องไว้ในพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2499 มาตรา 7 ซึ่งบัญญัติว่า “ในกรณีวิธีการเพื่อความปลอดภัยตามมาตรา 46 แห่งประมวลกฎหมายอาญาให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาใช้บังคับเสมือนเป็นความผิดอาญา แต่ห้ามมิให้คุมขังชั้นสอบสวนเกินกว่าสี่สิบแปดชั่วโมงนับแต่เวลาที่มีผู้ถูกจับมาจนถึงที่ทำการของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ แต่มิให้นับเวลาเดินทางตามปกติที่นำตัวผู้ถูกจับมาศาลรวมเข้าในกำหนดเวลาสี่สิบแปดชั่วโมงนั้นด้วย”³

³ แหล่งเดิม.

ตามบทบัญญัติมาตรา 7 นี้หมายความว่า การดำเนินกระบวนการในทางอาญาต่อบุคคลที่จะก่อเหตุร้ายด้วยวิธีการเรียกประกันทัณฑ์บนตามมาตรา 46 แห่งประมวลกฎหมายอาญาให้ถือเสมือนเป็นความผิดอาญาแล้ว เพราะประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจะบังคับใช้ต่อเมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้นแล้วเท่านั้น แต่การเรียกประกันทัณฑ์บนกรณีพนักงานอัยการเป็นผู้เสนอคดีต่อศาลชั้นใหม่ โดยเห็นว่าผู้นั้นจะก่อเหตุร้ายให้เกิดอันตรายแก่บุคคล หรือทรัพย์สินของผู้อื่นเป็นการดำเนินกระบวนการทางอาญาที่ยังไม่ได้มีการกระทำความผิดเลย ดังนั้น เมื่อพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2499 ได้บัญญัติขึ้นในภายหลังประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2478 ซึ่งในขณะนั้น ได้มีการบัญญัติวิธีการเพื่อความปลอดภัย กรณีการเรียกประกันทัณฑ์บนไว้ในประมวลกฎหมายอาญาฉบับปัจจุบันแล้ว เมื่อนำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาใช้บังคับ พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2499 จึงต้องบัญญัติให้เรียกประกันทัณฑ์บนเสมือนเป็นความผิดอาญา เพื่อให้โอกาสผู้ที่จะถูกบังคับใช้ตามประกันทัณฑ์บนได้มีโอกาสต่อสู้คดีในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาอย่างเต็มที่ แต่สำหรับการดำเนินกระบวนการทางอาญาในเรื่อง การจับกุมคุมขัง จะควบคุมตัวได้ไม่เกินสี่สิบแปดชั่วโมง ซึ่งเป็นการกำหนดระยะเวลาควบคุมให้สั้นลงกว่า ระยะเวลาควบคุม ในกรณีความผิดอาญาต่างๆ ไปนอกจากความผิดลหุโทษ หรือความผิดที่มีโทษไม่สูงกว่าความผิดลหุโทษ เช่น เจ้าหน้าที่ตำรวจได้พบ นายสีแสง เดินอยู่ตามถนนบริเวณหมู่บ้านจัดสรรตอนดึก มีอาการพิรุณ โดยเดินหลบเลี่ยงจากแสงไฟ และแอบซุ่มสังเกตหน้าประตูบ้านเป็นเวลานาน จึงได้ขอตรวจ ค้นพบ ไขควง ใบเลื่อย สำหรับตัดเหล็ก ไฟฉายขนาดเล็ก อยู่ในถุงที่นายสีแสงถืออยู่ ซึ่งสิ่งของเหล่านี้อาจใช้เป็นเครื่องมือในการจี้แฉะเพื่อทำการลักทรัพย์ตามบ้านต่างๆ นั้นได้ โดยที่นายสีแสงไม่มีอาชีพใดเป็นหลักแหล่ง เช่นนี้ พฤติการณ์สื่อแสดงให้เห็นว่า นายสีแสง เตรียมการจะไปลักทรัพย์ภายในหมู่บ้านดังกล่าว แต่ถูกจับกุมเสียก่อนซึ่งการเตรียมการจะไปลักทรัพย์นั้น ตามกฎหมายถือว่ายังไม่มีความผิดแต่กรณีนี้มีเหตุน่าเชื่อว่าในโอกาสต่อไป นายสีแสงอาจจะไปกระทำการลักทรัพย์จนได้พฤติการณ์ของนายสีแสง เช่นนี้จะเห็นได้ว่าเป็นการจะก่อเหตุร้ายให้เกิดอันตรายต่อทรัพย์สินของบุคคลอื่นตามความในมาตรา 46 แห่งประมวลกฎหมายอาญา จึงควรดำเนินกระบวนการทางอาญาด้วยวิธีการเรียกประกันทัณฑ์บนและกรณีเช่นนี้พนักงานสอบสวนจะควบคุมตัวนายสีแสงได้ไม่เกิน 48 ชั่วโมง เพื่อทำการสอบสวนกับนายสีแสง เสมือนว่านายสีแสงได้กระทำความผิดอาญาขึ้นแล้ว เมื่อทำสำนวนเสนอไปยังพนักงานอัยการตามพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2499 มาตรา 7 เมื่อพนักงานอัยการพิจารณาแล้วเห็นว่า นายสีแสงมีพฤติการณ์จะก่อเหตุร้ายดังที่พนักงานสอบสวนกล่าวหา ก็จะทำคำฟ้องเสนอต่อศาลขอให้ศาลสั่งให้นายสีแสงทำทัณฑ์บนต่อศาล

สำหรับการควบคุม คุมขัง ในชั้นพนักงานสอบสวนเพื่อทำการสอบสวนจะควบคุมตัวได้ไม่เกินสี่สิบแปดชั่วโมง โดยจะไม่มี การขออนุญาตต่อศาลเพื่อขอขังต่อระหว่าง การสอบสวนตามพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 7

(2) กรณีศาลพิจารณาดำเนินการเอง

กรณีนี้แตกต่างจากกรณีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์เสนอคดีต่อศาลตามข้อ 1 เพราะคดีดังกล่าวความผิดยังไม่เกิดขึ้น เพียงแต่จะก่อเหตุร้ายให้เกิดอันตรายแก่บุคคลหรือทรัพย์สินของผู้อื่นเท่านั้น การดำเนินกระบวนการทางอาญาดำเนินการอย่างคดีอาญาทั่วไป แต่สำหรับกรณีตามข้อ 2 นี้จะต้องเป็นเรื่องที่มีการกระทำความผิดเกิดขึ้นแล้ว และมีการฟ้องร้องดำเนินกระบวนการทางอาญาอยู่ในศาล จนศาลมีคำพิพากษาไม่ลงโทษผู้ถูกฟ้อง แต่ศาลเห็นว่าผู้นั้นน่าจะก่อเหตุร้ายเป็นอันตรายแก่บุคคล หรือทรัพย์สินของผู้อื่น ศาลจึงเห็นสมควรดำเนินการตั้งเสียเองให้เรียกประกันทัณฑ์บนเพื่อป้องกันเหตุร้ายอันที่จะเกิดขึ้นในภายหน้าได้

อย่างไรก็ตาม ศาลจะเรียกประกันทัณฑ์บนต้องได้ความว่า ในการพิจารณาคดีนั้นมีคำพิพากษาไม่ลงโทษผู้ถูกฟ้อง และมีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้ถูกฟ้องน่าจะก่อเหตุร้ายขึ้น และจะต้องเป็นการกระทำของผู้ซึ่งมีอายุต่ำไม่กว่า 18 ปีด้วย

สำหรับการเรียกประกันทัณฑ์บนหรือไม่ เป็นดุลพินิจของศาลโดยเฉพาะ แม้ว่า จะมีคำขอท้ายฟ้องของพนักงานอัยการขอให้ศาลสั่งในเรื่องนี้ ศาลก็อาจไม่สั่งให้ก็ได้ หรือหากศาลเห็นเป็นการสมควรในการพิจารณาคดีใด ศาลก็สามารถสั่งได้เองโดยไม่ต้องมีคำขอก็ได้

ตัวอย่าง นายติมาก ถูกฟ้องฐานพยายามลักทรัพย์ ในชั้นพิจารณาคดีของศาลได้ความว่า นายติมาก เดินตามหลังผู้เสียหาย เมื่อผู้เสียหายหยุดอยู่ที่ป้ายรถโดยสารประจำทาง นายติมากได้ทำท่าจะล้วงกระเป๋าของผู้เสียหาย แต่เจ้าหน้าที่ตำรวจเห็นและเข้าจับกุมนายติมาก ดังนี้ การกระทำของนายติมาก ยังไม่เข้าชั้นพยายามลักทรัพย์ ศาลจะลงโทษนายติมากไม่ได้ แต่ศาลมีอำนาจใช้ดุลพินิจสั่งเรียกประกันทัณฑ์บนได้ เพราะการกระทำของนายติมาก เป็นการจะก่อเหตุร้ายให้เกิดอันตรายแก่บุคคล หรือทรัพย์สินของผู้อื่น แม้จะไม่มีคำขอในเรื่องดังกล่าวของพนักงานอัยการในคำฟ้องก็ตาม

3) อำนาจศาลในการเรียกประกันทัณฑ์บน จะแยกศึกษาเป็น 3 กรณี คือ

(1) อำนาจศาลในการกำหนดจำนวนเงินทัณฑ์บนและหลักประกัน

ศาลมีอำนาจเรียกประกันทัณฑ์บน โดยกำหนดจำนวนเงินไม่เกินกว่าห้าหมื่นบาท และทำทัณฑ์บนว่า ผู้นั้นจะไม่ก่อเหตุร้ายขึ้นอีกหรือจะไม่กระทำความผิดดังกล่าวแล้วตลอดเวลาที่ศาลกำหนด แต่ไม่เกินสองปี

นอกจากจะให้ทำทัณฑ์บนต่อศาลแล้ว ศาลยังจะสั่งให้หาประกันด้วยก็ได้ กล่าวคือ แม้ศาลได้กำหนดจำนวนเงินเป็นทัณฑ์บนไว้แล้ว ไม่เกินกว่าห้าหมื่นบาท เงินจำนวนนี้ไม่

ถือว่าเป็นหลักประกัน เป็นเพียงข้อสัญญาของผู้ถูกเรียกประกันที่ตนกับศาลว่าจะชำระเงินจำนวนดังกล่าวหากมีการผิดที่ตนที่ได้ทำไว้กับศาลเท่านั้น ดังนั้น หลักประกันจึงต้องพิจารณาเป็นอีกส่วนหนึ่ง และจะมีการบังคับหลักประกันดังกล่าวนี้มาชำระเป็นค่าปรับ เมื่อมีการกระทำความผิดในที่ตนที่ทำให้ไว้ นั้น หากผู้ถูกเรียกประกันที่ตนไม่สามารถชำระเงินตามที่ตนได้แล้ว

หลักประกันดังกล่าวเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 114 หลักประกันมี 3 ชนิด คือ มีเงินสดมาวาง มีหลักประกันอื่นมาวาง และมีบุคคลมาเป็นหลักประกัน โดยแสดงหลักทรัพย์

(2) อำนาจศาลสั่งบังคับกรณีไม่ยอมทำที่ตนหรือหาหลักประกัน

ในกรณีที่ศาลมีคำสั่งให้ทำที่ตน แต่ผู้นั้นไม่ยอมทำที่ตน หรือให้ทำที่ตนและหาหลักประกันด้วย ผู้นั้นยอมทำที่ตนแต่หาหลักประกันไม่ได้ ตามบทบัญญัติมาตรา 46 วรรค 2 แห่งประมวลกฎหมายอาญา ให้ศาลมีอำนาจใช้บทบังคับได้คือ

ก. สั่งให้กักขัง จนกว่าผู้นั้นจะยอมทำที่ตน หรือหาหลักประกันได้ แต่กักขังได้ไม่เกินหกเดือน หรือ

ข. ศาลจะสั่งห้ามเข้าเขตกำหนด ตามมาตรา 45 ก็ได้

(3) อำนาจศาลสั่งบังคับกรณีมีการกระทำผิดที่ตน

ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 47 บัญญัติว่า “ถ้าผู้ทำที่ตนตามมาตรา 46 กระทำผิดที่ตน ให้ศาลมีอำนาจสั่งให้ผู้นั้นชำระเงินไม่เกินจำนวนที่ได้กำหนดไว้ในที่ตน ถ้าผู้นั้นไม่ชำระให้นำบทบัญญัติในมาตรา 29 และมาตรา 30 มาใช้บังคับ”

บทบัญญัติมาตรา 47 เป็นกรณีที่ผู้นั้นยอมทำที่ตนแล้ว ต่อมาได้กระทำความผิดเงื่อนไขที่ศาลกำหนดไว้ในสัญญาที่ตนก่อน ศาลมีอำนาจบังคับดังนี้

ก. สั่งให้ชำระเงินตามจำนวนที่กำหนดไว้ในสัญญาที่ตน

ข. ถ้าผู้นั้นไม่ยอมชำระเงินตามที่ศาลสั่งให้นำบทบัญญัติมาตรา 29 และมาตรา 30 มาบังคับใช้

ข้อสังเกต กรณีการบังคับให้เป็นไปตามคำพิพากษา เมื่อศาลสั่งให้ทำที่ตนแล้ว กรณีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ และเจ้าหน้าที่ศาลควรจะต้องแจ้งคำสั่งของศาลให้เจ้าพนักงานฝ่ายปกครอง หรือตำรวจในท้องที่ที่ผู้ถูกทำที่ตนมีภูมิลำเนา หรือมีถิ่นที่อยู่เพื่อเจ้าหน้าที่หรือผู้ที่จะได้รับผลจากการกระทำจะได้แจ้งต่อพนักงานสอบสวนเพื่อส่งเรื่องให้พนักงานอัยการดำเนินการตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 47 กรณีกระทำผิดที่ตน

(4) อายุความการบังคับตามประกันที่ตน

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 101 บัญญัติไว้ว่า “การบังคับตามคำสั่งของศาลตามความในมาตรา 46 หรือการร้องขอให้ศาลสั่งให้ใช้เงิน เมื่อผู้ทำทัณฑ์บนประพฤติผิดทัณฑ์บนตามความในมาตรา 47 นั้น ถ้ามิได้บังคับ หรือร้องขอภายในกำหนดสองปี นับแต่วันที่ศาลมีคำสั่ง หรือนับแต่วันที่ผู้กระทำทัณฑ์บนประพฤติผิดทัณฑ์บนจะบังคับหรือร้องขอมิได้”

บทบัญญัติตามมาตรา 101 อายุความบังคับตามทัณฑ์บนมี 2 กรณี คือตามมาตรา 46 และมาตรา 47 ดังนี้

ก. การบังคับตามคำสั่งศาลในการเรียกประกันที่ตน ต้องดำเนินการบังคับภายใน 2 ปี นับแต่วันที่ศาลมีคำสั่ง

ข. การร้องขอให้ศาลสั่งให้ใช้เงินเมื่อผู้ถูกทำทัณฑ์บนประพฤติผิดทัณฑ์บนต้องร้องขอภายในกำหนด 2 ปี นับแต่วันที่ผู้ถูกทำทัณฑ์บนประพฤติผิดทัณฑ์บน

4.1.2 การนำกฎหมายมาบังคับใช้กับผู้ป่วยทางจิตซึ่งได้กระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 48 กับมาตรา 65

1) ความหมายที่ต่างกันของนักกฎหมาย กับแพทย์ ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 และมาตรา 48

ประเทศไทยจะมีกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองผู้ป่วยจิตเวชในการดำเนินคดีอาญา ทั้งทางตรงและทางอ้อมอยู่แล้ว แต่ยังคงมีปัญหาหลายประการที่ทำให้ไม่อาจบรรลุตามวัตถุประสงค์ได้ ปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งคือ ถ้อยคำที่ใช้เกี่ยวกับผู้มีความผิดปกติทางจิตยังแตกต่างกันตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 มาตรา 246 และมาตรา 248 ใช้คำรวมๆ ว่า “วิกลจริต” แต่เดิมในกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 มาตรา 46 และมาตรา 47 ใช้คำว่า “วิกลจริต” เพียงคำเดียว ต่อมาในการประชุมอนุกรรมการพิจารณาร่างประมวลกฎหมายอาญา เมื่อปี พ.ศ. 2487 ได้มีอนุกรรมการบางท่านเสนอให้ใช้คำว่า “จิตฟั่นเฟือน” เพื่อให้หมายถึง Mental Deficiency และอนุกรรมการอีกท่านเสนอให้ใช้คำว่า “จิตบกพร่อง” ซึ่งตรงกับคำว่า Mental Deficiency ในที่สุดที่ประชุมได้มีมติกำหนดให้ใช้ทั้งสองคำและกำหนดคำว่า “โรคจิต” เข้าไว้ในบทบัญญัติด้วย⁴ ประมวลกฎหมายอาญาของไทยจึงใช้คำว่า โรคจิต จิตบกพร่อง และจิตฟั่นเฟือน จนถึงปัจจุบันกล่าวคือ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 บัญญัติขึ้นเพื่อยกเว้นโทษหรือลดโทษให้ผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นผู้ป่วยจิตเวช เนื่องจากการกระทำของบุคคลเหล่านั้นขาดความชั่ว (Schuld) ซึ่งเป็น

⁴ รายงานการประชุมอนุกรรมการร่างประมวลกฎหมายอาญา ครั้งที่ 655/300/2487 (12 ตุลาคม 2487) และครั้งที่ 656/301/2487 (13 ตุลาคม 2487).

พื้นฐานของการลงโทษ⁵ ดังนั้นกฎหมายจึงมุ่งคุ้มครองในส่วนของความผิดและโทษที่จะได้รับจากการกระทำ แต่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับขั้นตอนการดำเนินคดีในศาล จึงมีวัตถุประสงค์ที่จะให้ความคุ้มครองแก่ผู้ที่ไม่มีความสามารถหรือไม่มีความพร้อมที่จะปกป้องสิทธิของตนจากการถูกดำเนินคดีได้ เนื่องจากการดำเนินคดีอาญาจะต้องกระทำด้วยความเป็นธรรม และกระทำต่อหน้าโดยที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยรับรู้ (right to a fair trial) ดังนั้นสุขภาพจิตของผู้ถูกดำเนินคดีจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการพิจารณาความพร้อมในการต่อสู้คดี เพราะการมีสุขภาพจิตไม่สมบูรณ์ย่อมทำให้เสียเปรียบในการต่อสู้คดีได้⁶

ความหมายในทางกฎหมาย

ทางคำราทางกฎหมายเกี่ยวกับความหมายของคำว่า จิตบกพร่อง โรคจิตและจิตฟั่นเฟือนตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 นั้น ได้มีนักกฎหมายได้ให้คำอธิบายไว้ดังนี้⁷

ศาสตราจารย์จิตติ ดิงศภัทย์ ได้อธิบายไว้ว่า⁸

“จิตบกพร่อง” (mental defective, mental deficiency, feeble-mindedness) ได้แก่ ผู้ที่สมองไม่เจริญเติบโตตามวัยหรือบกพร่องมาตั้งแต่กำเนิด (idiot, imbecile) หรือเสื่อมลงเพราะความชรา (senility)

“โรคจิต” เป็นความบกพร่องแห่งจิตที่เกิดจากโรค (pathological) รวมทั้งผู้ที่มีอาการคุ้มคลั่ง จิตเภท (schizophreni) หรือผู้ที่มีปัญญาความคิดดีแต่สติทรม (psychopath)

“จิตฟั่นเฟือน” ได้แก่ ผู้ที่มีความหลงผิด (delusion) ประสาทหลอน (hallucination) และแปรผิด (illusion) ซึ่งเห็นว่าพวกนี้ความจริงก็เป็นโรคจิตอย่างหนึ่ง

ศาสตราจารย์ ดร.หยุด แสงอุทัย ได้อธิบายไว้ว่า⁹

“จิตบกพร่อง” หมายความว่า คุณสมบัติของมันสมองบกพร่อง จึงทำให้ไม่สามารถรู้ผิดชอบ หรือไม่สามารถบังคับตนเองได้

“โรคจิต” หมายถึง มันสมองโรค

“จิตฟั่นเฟือน” หมายถึง ความมีจิตพิการ ที่เรียกกันว่าบ้าๆ บอๆ ซึ่งมีใช่เป็นเพราะโรคจิต

⁵ คณิต ฒ นคร. (2547). กฎหมายอาญาภาคทั่วไป. หน้า 220 และ 226.

⁶ สังเกต นาวรัตน์พันธ์. (2549). ปัญหาการดำเนินคดีอาญาและการบังคับโทษกับผู้ป่วยจิตเวช. หน้า 57.

⁷ แสง บัญเฉลิมวิภาส. (2551). ผู้ป่วยจิตเวช: ความเข้าใจที่แตกต่างกันระหว่างนักกฎหมายกับจิตแพทย์. หน้า 39.

⁸ จิตติ ดิงศภัทย์. (2529). คำอธิบายกฎหมายอาญาภาค 1. หน้า 803.

⁹ หยุด แสงอุทัย. (2523). กฎหมายอาญาภาค 1. หน้า 229.

ศาสตราจารย์ ดร.อุททิศ แสนโกศิก ได้อธิบายไว้ว่า¹⁰

“จิตบกพร่อง” หมายความว่า คุณสมบัติของมันสมองบกพร่อง คือ สมองไม่เจริญขึ้นตามวัย

“โรคจิต” คือ มันสมองเป็นโรคหรือที่เรียกกันอย่างทั่วไปว่า เป็นบ้า

“จิตฟั่นเฟือน” ได้แก่ อาการบ้าๆ บอๆ แต่ไม่ถึงขนาดเป็น โรคจิต

ความหมายในทางการแพทย์

ในทางการแพทย์ให้คำจำกัดความของผู้ที่ป่วยเป็นโรคทางจิตว่า “ผู้ที่มีความผิดปกติทางความคิดอารมณ์ ความรู้สึก บุคลิกภาพ ความจำ สติปัญญา การรับรู้ การรู้จักตนเอง และการตัดสินใจ” คำว่า

“โรคจิต” หมายความว่า ภาวะที่มีการสูญเสียหน้าที่การทำงานของจิตถึงระดับที่ทำให้สูญเสียความสามารถในการหยั่งรู้ตนเอง และสูญเสียความสามารถที่จะสนองความต้องการที่จำเป็นในการดำรงชีพหรือความรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรมต่างๆ ที่อยู่ในกรอบของความเป็นจริง¹¹

สำหรับคำว่า “จิตบกพร่อง จิตฟั่นเฟือน และคำว่า วิกลจริต” ในทางการแพทย์ไม่มีการให้คำนิยามหรือความหมายโดยเฉพาะเอาไว้ว่าหมายความว่าถึงโรคใด ส่วนคำว่าผู้ป่วยเจ็บนั้น แม้จะไม่มีการให้คำนิยามไว้โดยเฉพาะแต่ก็เป็นถ้อยคำต่างๆ ไปมิใช่ศัพท์เฉพาะที่ต้องให้คำนิยาม ซึ่งหมายความว่าผู้ที่มีอาการเจ็บป่วยทุกประเภทอันรวมถึงผู้ป่วยจิตเวชด้วย ปัญหาการให้ความคุ้มครองในชั้นราชทัณฑ์ส่วนใหญ่จึงมิใช่ปัญหาในเรื่องความหมายของถ้อยคำ แต่ปัญหาเกี่ยวกับวิธีการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังให้ถูกต้องเสียมากกว่า

คำอธิบายทางการแพทย์

ในทางการแพทย์ คำว่า โรคทางจิตเวชนั้นหมายถึงโรคต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับจิตใจ และจิตใจนั้นก็หมายถึงส่วนที่เกี่ยวข้องกับความคิด อารมณ์ ความรู้สึก บุคลิกภาพ ความจำ สติ ปัญญา การรับรู้ การรู้จักตนเอง และการตัดสินใจ¹² สำหรับการจำแนกโรคทางจิตเวช (classification of mental disorders) แบ่งได้เป็นกลุ่มใหญ่ๆ ดังต่อไปนี้¹³

¹⁰ อุททิศ แสนโกศิก. (2525). กฎหมายอาญาภาค. หน้า 136.

¹¹ วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์. (2532). นิติเวชศาสตร์. หน้า 185.

¹² สุวัทธนา อารีพรต. เล่มเดิม. หน้า 1.

¹³ แหล่งเดิม. หน้า 185.

- 1) ปัญญาอ่อน (mental retardation) คือ มีสติปัญญาด้อยหรือต่ำกว่าปกติ
- 2) กลุ่มอาการทางจิตเนื่องจากสมองพิการ (organic brain syndrome OBS) ซึ่งอาจจะมีอาการ โรคจิต (psychosis) อยู่ด้วย เรียกว่า OBS with psychosis หรือไม่มีอาการ โรคจิตอยู่ด้วยที่เรียกว่า OBS without psychosis
- 3) โรคจิตเภท (schizophrenia) เป็น โรคจิตที่ผู้ป่วยมีความผิดปกติในรูปแบบของความคิด มีอาการหลงผิด (delusion) ประสาทหลอน (hallucination) พฤติกรรมของผู้ป่วยผิดปกติ มีอารมณ์แบบเฉยเมย (apathy) หรือการแสดงอารมณ์ไม่สมเหตุสมผลต่อเหตุการณ์ในขณะนั้น (inappropriate) การรู้จักตนเอง (insight) ของผู้ป่วยเสีย
- 4) โรคอารมณ์แปรปรวน (major affective disorder) หมายถึงโรคที่มีความผิดปกติของอารมณ์ ซึ่งอาจเป็นอารมณ์เศร้า (depressive) หรืออารมณ์รื่นเริงสนุกสนาน (euphoria) อีกโรคหนึ่งซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มนี้คือ โรคเศร้าในวัยต่อ (involutional melancholia) ซึ่งเป็นสาเหตุที่สำคัญของการฆ่าตัวตาย
- 5) ภาวะระแวง (paranoid state) เป็นโรคจิตเรื่องที่มีอาการหลงผิดชนิดคิดว่ามีคนปองร้าย (persecutory delusion) หรือคิดว่าตนเป็นคนสำคัญผิดธรรมดา (grandeur delusion)
- 6) โรคประสาท (neurosis) ผู้ป่วยจะมีความหวาดกลัว และวิตกกังวล แต่อาการมักเป็นไม่รุนแรง การแสดงออกของผู้ป่วยเช่นการกระทำ การพูดจา และความคิดเป็นปกติ ไม่มีอาการโรคจิต เช่น หูแว่ว ภาพหลอนหรือความคิดหลงผิด
- 7) บุคลิกภาพผิดปกติ (personality disorder) หมายถึงลักษณะนิสัยของบุคคลที่แสดงออกต่อคนในสังคมนั้นผิดไปจากปกติ ซึ่งโดยทั่วไปไม่มีอาการของโรคประสาทหรือโรคจิต แต่ก็มีบางกรณีที่มีโรคประสาทหรือโรคจิตปนอยู่ด้วย เช่น โรคประสาทกลัว โรคย้ำคิดหรือโรคจิตเภท
- 8) ความผิดปกติทางเพศ (sexual deviation) ชนิดที่สำคัญ ได้แก่¹⁴
 - (1) Homosexuality คือ การที่ความสุขทางเพศ กับคนที่มิเพศเดียวกัน
 - (2) Bestiality หรือ Zoophilia คือ การที่ได้รับความสุข ความพอใจทางเพศจากการสมสู่กับสัตว์ อาจพบได้ในผู้ป่วยที่มีอาการ โรคจิต หรือปัญญาอ่อน
 - (3) Voyeurism หรือ scopophilia คือ การที่ได้รับความสุข ความพอใจทางเพศจากการแอบดูร่างเปลือยหรือการร่วมเพศของคนอื่น
 - (4) Exhibitionism คือ การได้รับความตื่นเต้นพอใจทางเพศจากการได้เปิดเผยอวัยวะเพศของคนในที่สาธารณะ ส่วนใหญ่จะพบในผู้ชาย

¹⁴ แหล่งเดิม. หน้า 186.

(5) Sadism คือ การที่ได้รับความสุข ความตื่นเต้นพอใจจากการทำให้ผู้อื่นประสบเกิดความเจ็บปวด ทรมานร่างกายหรือจิตใจ

(6) Frotteurism หรือ Frottage คือ การที่ได้รับความสุขทางเพศโดยการเบียดเสียดเสียดสีถูไถ กับผู้อื่น มักพบในชายมากกว่าหญิง พวกนี้มักจะถือโอกาสกระทำในที่ที่มีคนมาชุมนุมหนาแน่น เช่น บนรถเมล์ งานวัด ตลาดนัด

(7) Fitishism คือ บุคคลที่ไม่อาจมีความสุขทางเพศกับร่างกายหรืออวัยวะเพศของเพศตรงข้าม แต่กลับไปมีความสุข ความพอใจทางเพศกับวัตถุสิ่งของที่ไม่มีชีวิตบางชนิดของเพศตรงข้ามหรือบางส่วนของร่างกายซึ่งไม่ใช่อวัยวะเพศโดยตรง Fitishism ส่วนใหญ่พบในเพศชายเท่านั้น ส่วนในหญิงมักเป็นแบบ Kleptomania คือการที่ได้รับความตื่นเต้นพอใจจากการขโมยทรัพย์สินของผู้อื่น

(8) Pedophilia คือ การที่ได้รับความสุขความพอใจทางเพศกับเด็กมักพบในชายมากกว่าหญิง

(9) Gerontophilia คือ การที่ได้รับความสุขความพอใจทางเพศกับคนที่สูงอายุหรือคนแก่

9) ยาเสพติดให้โทษ (drug dependence) ทำให้ผู้ป่วยติดยาเสพติด และมีความต้องการอย่างสุดจะอดกลั้นที่จะต้องหายานั้นมาให้ได้ ไม่ว่าจะโดยวิธีใดก็ตาม ถ้าหยุดจะเกิดอาการขาดยา (withdrawal symptoms) และอาจจะทำให้เกิดผลร้ายต่อผู้เสพและสังคม

10) Psychophysiologic disorder หรือ Psychosomatic คือการที่ผู้ป่วยมีความเครียดอยู่เป็นเวลานาน และทำให้เกิดอาการทางการ เช่น ความดันโลหิตสูง แผลในกระเพาะอาหารและลำไส้ โรคหอบหืด เป็นต้น

11) ภาวะจิตใจผิดปกติชั่วคราวเนื่องจากความเครียด ความตกใจ เช่น เกิดจลาจล น้ำท่วม ไฟไหม้ ทำให้เกิดความผิดปกติทางจิต อาจเกิดในลักษณะ โรคประสาทหรือโรคจิตหรือพฤติกรรมผิดปกติอย่างอื่นแล้วแต่กรณี

สำหรับความหมายของคำว่าโรคจิต (psychosis) นั้น ตามคำนิยามของอนามัยโลกได้ให้คำนิยามไว้ว่า “เป็นภาวะที่มีการสูญเสียหน้าที่การทำงานของจิตใจถึงระดับที่ทำให้เสียความสามารถในการหยั่งรู้ตนเอง ความสามารถที่จะสนองความต้องการที่จำเป็นในการดำรงชีพหรือความรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรมต่างๆ ที่อยู่ในกรอบของความเป็นจริง”¹⁵

¹⁵ วิฑูรย์ อังประพันธ์. (2530). นิติเวชศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ 4). หน้า 165.

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบความหมายตามกฎหมายกับทางการแพทย์แล้ว ตามประมวลกฎหมายอาญาเฉพาะคำว่า “โรคจิต” เท่านั้นที่ปรากฏคำนิยามทางการแพทย์ ส่วนคำว่า “จิตบกพร่อง” และ “จิตฟั่นเฟือน” ไม่ปรากฏความหมาย จึงเกิดปัญหาว่าถ้อยคำดังกล่าวหมายถึงโรคจิตเวชชนิดใด ซึ่งในเรื่องนี้มีนักกฎหมายและนักวิชาการได้ให้ความเห็นไว้ ยกตัวอย่างเช่น

ศาสตราจารย์ นายแพทย์ วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์ มีความเห็นว่า จิตฟั่นเฟือน ควรมาจาก Mental Infirmary คือ ภาวะแปรปรวนทางจิตใจที่ยังไม่ถึงขนาดที่จะถือได้ว่าผู้นั้นวิกลจริต และไม่ใช่วินิจฉัยก่อน ซึ่งหมายถึงโรคทางจิตเวชได้หลายกลุ่ม คือ โรคประสาทบางชนิดที่ไม่อาจยับยั้งการกระทำของตนได้ และกลุ่มอาการทางจิตเนื่องจากสมองพิการซึ่งมีหลายโรค เช่น โรคสมองเสื่อมในวัยชรา โรคพิษสุรา โรคที่มีอาการทางจิตจากสารพิษ โรคซิฟิลิสขั้นสมอง เป็นต้น

นายแพทย์ เชียร สิริยานนท์ มีความเห็นว่า จิตบกพร่อง หมายถึงความถึง โรคประเภทปัญญาต่ำหรือปัญญาอ่อน (mental defective, mental deficiency) โดยอาจเป็นมาแต่กำเนิด หรือเกิดจากสมองไม่เจริญเติบโตตามวัย ส่วนจิตฟั่นเฟือนมีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ คือ มีอาการหลงผิด โดยเชื่ออย่างจริงจังในเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ มีอาการประสาทหลอน โดยมีการรับรู้ทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 เกิดหลอนตนเอง หรือมีอาการผิด คือการรับรู้ต่อสิ่งที่มากระตุ้นต่อประสาทสัมผัสผิดไป¹⁶

ศาสตราจารย์ นายแพทย์ อรุณ ภาคสุวรรณ เห็นว่า จิตฟั่นเฟือน ควรหมายถึง ความวิกลจริตซึ่งเกิดจากพยาธิของสมอง (organic psychosis) กับประเภทที่เกิดจากพิษต่างๆ (toxic psychosis)

ตามรายงานการประชุมของคณะอนุกรรมการร่างประมวลกฎหมายอาญา แปลคำว่า จิตบกพร่องมาจากคำว่า Mental Deficiency หรือโรคปัญญาอ่อน และคำว่าจิตฟั่นเฟือนแปลมาจากคำว่า Mental Disorder ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงของจิตใจที่ยังไม่จัดว่าถึงขนาดวิกลจริต แต่มีความผิดปกติเกิดขึ้น¹⁷

¹⁶ เชียร สิริยานนท์. (2503). “อาชญากรรมกับโรคจิต.” *ตุลพาท*, 10, 7. หน้า 1248-1249.

¹⁷ หยุด แสงอุทัย. เล่มเดิม. หน้า 229.

4.2 องค์การที่มีบทบาทในการนำวิธีการเพื่อความปลอดภัยมาใช้ในคดีอาญา

4.2.1 พนักงานสอบสวน

เมื่อมีการกระทำที่เป็นความผิดอาญาเกิดขึ้น กฎหมายกำหนดให้พนักงานสอบสวนเป็นผู้มีอำนาจในการสืบสวนสอบสวนคดีอาญาทั้งปวง¹⁸ ซึ่งการรวบรวมพยานหลักฐานของพนักงานสอบสวนเพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกล่ามำหา เพื่อที่จะรู้ตัวผู้กระทำผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิดนั้น พนักงานสอบสวนจะรวบรวมพยานหลักฐานต่างๆ เพียงเพื่อใช้ยื่นผู้ต้องหาอันเป็นภาระหน้าที่ในการปรามปรามผู้กระทำความผิดอย่างเดียวไม่ได้ พนักงานสอบสวนยังต้องคำนึงถึงภาระหน้าที่ในการป้องกันสังคมมิให้เกิดอาชญากรรมซึ่งเป็นหน้าที่ที่สำคัญอีกอันหนึ่งของพนักงานสอบสวนซึ่งก็คือการนำวิธีการเพื่อความปลอดภัยมาใช้ดังนั้นในการรวบรวมพยานหลักฐานต่างๆ พนักงานสอบสวนจึงต้องคำนึงถึงพฤติการณ์ที่เป็นเงื่อนไขในการนำวิธีการเพื่อความปลอดภัยมาใช้ตามที่ประมวลกฎหมายอาญากำหนดไว้ ซึ่งจะทำให้เป็นผลดีแก่ผู้ต้องหาด้วย เนื่องจากกฎหมายอาญามีได้เป็นกลไกในการปราบปรามลงโทษผู้กระทำความผิดเท่านั้น แต่ภารกิจของกฎหมายอาญาโดยเนื้อแท้แล้วคือการป้องกันสังคมจากอาชญากรรมและนำความสงบสุขมาสู่สังคม และวิธีการเพื่อความปลอดภัยก็เป็นเครื่องมือที่สำคัญของกฎหมายอาญาที่มีผลในการป้องกันสังคมควบคู่ไปกับการลงโทษผู้กระทำผิด

การนำวิธีการเพื่อความปลอดภัยมาบังคับใช้นั้นจะต้องมีพฤติการณ์ที่เป็นอันตรายต่อสังคมปรากฏอยู่แม้ว่าจะยังไม่มีกระทำความผิดอาญาก็ตาม และการที่จะวินิจฉัยว่าสิ่งใดจริงหรือไม่ พนักงานสอบสวนจะต้องฟังความทุกฝ่าย ซึ่งในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 ได้กำหนดว่า“ให้พนักงานสอบสวนรวบรวมหลักฐานทุกชนิดเท่าที่สามารถจะทำได้ เพื่อประสงค์จะทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกล่ามำหาและเพื่อที่จะรู้ตัวผู้กระทำความผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิด” การสอบสวนจึงเป็นการค้นหาความจริงที่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องหาและการกระทำของผู้ต้องหาด้วย¹⁹ ดังนั้นการค้นหาพยานหลักฐานต่างๆ อันเกี่ยวกับผู้ต้องหาเมื่ออยู่ 3 ประการ คือ

¹⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (6) บัญญัติว่า “พนักงานสอบสวน” หมายความว่า เจ้าพนักงานซึ่งกฎหมายกำหนดให้มีอำนาจและหน้าที่ทำการสอบสวนมาตรา 17 บัญญัติว่า “พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจมีอำนาจทำการสืบสวนคดีอาญาได้.”

มาตรา 18 บัญญัติว่า “ในจังหวัดอื่นนอกจากจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรี พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจชั้นผู้ใหญ่ ปลัดอำเภอ และข้าราชการตำรวจซึ่งมียศตั้งแต่นายร้อยตำรวจตรีหรือเทียบเท่า นายร้อยตำรวจตรีขึ้นไป มีอำนาจสอบสวนความผิดอาญา.” ซึ่งในวรรคสองของมาตรานี้บัญญัติไว้ทำนองเดียวกันกับในวรรคแรก แต่เป็นไปในเขตจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรี.

¹⁹ คณิต ผนคร. (2549). กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. หน้า 432.

- 1) พยานหลักฐานที่ใช้ยื่นผู้ต้องหา²⁰
- 2) พยานหลักฐานที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ต้องหา²¹
- 3) พยานหลักฐานที่เกี่ยวกับเหตุบรรเทาโทษ²²

การรวบรวมพยานหลักฐานของพนักงานสอบสวนดังกล่าว จะทำให้ทราบถึงความ เป็นมาแห่งชีวิตและความประพฤติอันเป็นอาชญาของผู้ต้องหา แต่ทั้งนี้พนักงานสอบสวนจะต้องแจ้ง ข้อความทุกข้อที่ได้มาอันเกี่ยวกับความเป็นมาแห่งชีวิต และความประพฤติอันเป็นอาชญาให้ผู้ต้องหา ทราบด้วย

เมื่อพิจารณารายงานการประชุม คณะกรรมการพิจารณาปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธี พิเคราะห์ความอาญา ครั้งที่ 46-14/2506 เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2506 และครั้งที่ 464-30/2516 เมื่อวันที่ 28 สิงหาคม 2516 และครั้งที่ 465-31/2516 เมื่อวันที่ 4 กันยายน 2516 จะเห็นได้ว่าประมวลกฎหมาย วิธีพิเคราะห์ความอาญา มาตรา 131 มีเจตนารมณ์ที่มุ่งคุ้มครองผู้ต้องหาให้ได้รับความเป็นธรรมจาก การสอบสวนของพนักงานสอบสวน โดยพนักงานสอบสวนจะต้องสอบสวนและหาพยานหลักฐาน ในกรณีที่ผู้ต้องหาไม่มีความผิดหรือได้รับการยกเว้น โทษด้วย มิใช่มุ่งค้นหาพยาน หลักฐานที่แสดง ให้เห็นถึงความผิดของผู้ต้องหาแต่เพียงอย่างเดียว อีกทั้งบทบัญญัติดังกล่าวยังได้ให้อำนาจพนักงาน สอบสวนอย่างกว้างขวาง ในการค้นหารายละเอียดเกี่ยวกับตัวจำเลยหรือผู้กระทำผิดและรายละเอียด ในการกระทำผิดเสนอต่อศาล เพื่อศาลจะได้ใช้ดุลพินิจลงโทษจำเลยได้อย่างถูกต้องอีกด้วย

ดังนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่พนักงานสอบสวนซึ่งเป็นหน่วยงานเริ่มต้นในกระบวนการ ยุติธรรมจะต้องวางตัวเป็นกลางรวบรวมพยาน หลักฐานทุกชนิดทั้งที่เป็นคุณและเป็น โทษรวมถึง ข้อเท็จจริงต่างๆ ของผู้กระทำผิด โดยพนักงานสอบสวนจะต้องทำทุกอย่างเพื่อให้ได้มาซึ่งความ จริงว่า จำเลยกระทำผิดจริงตามที่ถูกกล่าวหา หรือไม่ และการกระทำผิดเกิดขึ้นจากสาเหตุใด และมี เหตุบรรเทาโทษหรือไม่ รวมถึงมีพฤติการณ์ที่จะนำวิธีการเพื่อความปลอดภัยมาบังคับใช้ได้หรือไม่ แต่ในทางปฏิบัติเป็นเช่นนั้นไม่ พนักงานสอบสวนจะทำการสอบสวนเพียงเพื่อให้เห็นว่าคดีมีมูล ว่าผู้ต้องหากระทำผิด แล้วก็จะหยุดการสอบสวน

²⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิเคราะห์ความอาญา, มาตรา 98 (1) บัญญัติว่า “ในกรณีที่ค้นหาสิ่งของโดยไม่ จำกัดสิ่ง เจ้าพนักงานผู้ค้นมีอำนาจยึดสิ่งของใดๆ ซึ่งน่าจะใช้เป็นพยานหลักฐานเพื่อประโยชน์หรือยื่นผู้ต้องหา หรือจำเลย”.

²¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิเคราะห์ความอาญา, มาตรา 98 (1).

²² พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิเคราะห์คดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534, มาตรา 34 กฎหมายวิธีพิเคราะห์ความอาญา มาตรา 131 และ 138 บัญญัติว่า “พนักงานสอบสวนมีอำนาจสอบสวน เอง หรือส่งประเด็นไปสอบสวนเพื่อทราบความเป็นมาแห่งชีวิตและความประพฤติอันเป็นอาชญาของผู้ต้องหา แต่ ต้องแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบข้อความทุกข้อที่ได้มา”.

นอกจากนั้นยังจะทำการสอบสวนแต่เฉพาะในแง่ที่เป็นผลร้ายแก่จำเลยหรือผู้ต้องหาเท่านั้น โดยมีได้ทำการสอบสวนในแง่ที่เป็นผลดีแก่จำเลยด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นในเรื่องการบังคับใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยพนักงานสอบสวนมักจะไม่นำจนถึงเลย ซึ่งการที่พนักงานสอบสวนมิได้ทำการสอบสวนหาพยานหลักฐานในแง่ที่เป็นผลดีแก่จำเลยหรือผู้ต้องหา และพยานหลักฐานที่เกี่ยวกับเหตุบรรเทาโทษหรือการบังคับใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยกับจำเลยหรือผู้ต้องหา น่าจะเกิดจากความไม่เข้าใจในบทบาทของตนเองอย่างเพียงพอต่อทบัญญัติแห่งกฎหมายดังกล่าวที่ได้กำหนดไว้²³ อีกทั้งยังไม่เข้าใจบทบาททางด้านการป้องกันสังคมของตนเองอย่างเพียงพอ

ดังนั้นการรวบรวมพยานหลักฐานของพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา จึงต้องรวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิด ทั้งที่เป็นผลดีและผลร้ายตลอดจนเหตุบรรเทาโทษที่เกี่ยวกับการกระทำและตัวของผู้ต้องหาด้วย เพราะการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทย เป็นการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐที่ทุกฝ่ายมีหน้าที่ค้นหาความจริงเช่นเดียวกับระบบกฎหมายของประเทศในภาคพื้นยุโรป

ด้วยเหตุนี้องค์กรของรัฐทุกฝ่ายไม่ว่าศาล อัยการ และตำรวจ ต้องร่วมมือกันและมีความเชื่อมโยงของฝ่ายต่างๆ ในกระบวนการยุติธรรมทั้งทางกฎหมายและทางปฏิบัติ และในฐานะที่ตำรวจเป็นผู้มีหน้าที่รักษากฎหมายและเป็นองค์กรแรกที่เข้าไปเกี่ยวกับความผิดอาญาที่เกิดขึ้น จึงต้องวางตัวเป็นกลางด้วย มิใช่แต่เพียงสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานเพียงเพื่อชี้ชัดว่าผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำผิดแต่เพียงประการเดียวไม่ เนื่องจากตำรวจก็เป็นองค์กรหนึ่งที่ควรจะมีหน้าที่อำนวยความสะดวกแก่คู่ความทุกฝ่าย เพื่อให้ประชาชนเกิดความไว้วางใจ อันจะก่อให้เกิดความร่วมมือของประชาชนต่อองค์กรของรัฐในการร่วมกันป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม แต่ในทางปฏิบัติตำรวจมักจะกระทำตนเป็นคู่ความกับผู้ต้องหาเสียเอง เพราะว่าเป็นองค์กรแรกที่เข้ามาสัมผัสกับการกระทำผิดของผู้ต้องหา จึงมีความรู้สึกโน้มเอียงอยู่ตลอดเวลาว่าผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำความผิด ฉะนั้นการรวบรวมพยานหลักฐานต่างๆ จึงมุ่งเพื่อพิสูจน์ให้ได้ว่าผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำความผิด มาถึงอัยการ ในการพิจารณาพยานหลักฐานเพื่อวินิจฉัยในเสนอต่อศาลให้มีคำสั่งบังคับใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยด้วย นอกเหนือจากคำสั่งฟ้องและคำสั่งไม่ฟ้อง

²³ อรุณี กระจ่างแสง. (2532). อัยการกับการสอบสวนคดีอาญา. หน้า 91. เหตุที่พนักงานสอบสวนมักรวบรวมแต่พยานหลักฐานที่มุ่งแต่จะพิสูจน์ว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้กระทำความผิด เนื่องจากกระบวนของกรมตำรวจ ข้อ 254 บัญญัติว่า “ตามปกติผู้สอบสวนไม่จำเป็นต้องสอบสวนพยานของผู้ต้องหา เพราะตามธรรมดาพนักงานสอบสวนมีหน้าที่จะพิจารณาดีว่าพยานใดมีความน่าเชื่อถือหรือไม่นับเป็นหลักฐานให้เป็นผู้วินิจฉัยคดีของคู่ความไม่...” ซึ่งพนักงานสอบสวนได้นำเอากระบวนนี้มายึดถือเป็นแบบอย่างใน การปฏิบัติหน้าที่อย่างเคร่งครัด มากกว่าหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเสียอีก.

ดังนั้น เพื่อให้เกิดความยุติธรรมแก่จำเลยอย่างแท้จริง จึงจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่พนักงานสอบสวนจะต้องสอบสวนในเรื่องที่เกี่ยวกับตัวผู้กระทำผิดหรือจำเลย มาประกอบในสำนวนสอบสวนด้วย เพราะการที่ศาลจะใช้ดุลพินิจในการสั่งบังคับใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยหรือไม่นั้น ศาลจะต้องมีข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวจำเลยให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

ส่วนประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 138 นั้น เมื่อพิจารณาจากรายงานการประชุมคณะกรรมการพิจารณาปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ครั้งที่ 46-14/2506 เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2506 และครั้งที่ 775-25/2523 เมื่อวันที่ 16 กันยายน 2523 จะเห็นได้ว่าหลักการในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น ต้องการจะป้องกันมิให้พนักงานสอบสวนเอาเปรียบจำเลย

ดังจะเห็นได้จากบทบัญญัติในมาตรา 138 ที่บัญญัติให้พนักงานสอบสวนต้องแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบในประเด็นความเป็นมาแห่งชีวิต และความประพฤตินั้นเป็นอาชญาของผู้ต้องหาที่พนักงานสอบสวนได้สอบสวนเองหรือส่งประเด็นไปสอบสวน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศไทยนั้น ไม่ต้องการให้พนักงานสอบสวนกระทำการอันเป็นการเอาเปรียบจำเลยหรือผู้ต้องหา เพราะการสอบสวนดังกล่าวเป็นการสอบสวนเขาเกี่ยวกับความประพฤติกจากผู้อื่นอันเป็นการสอบสวนข้างเดียว จึงต้องมีการแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบและเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาได้ชี้แจงว่าข้อมูลดังกล่าวนั้นถูกต้องและครบถ้วนหรือไม่ เพราะการสอบสวนดังกล่าวมิใช่การสอบสวนประเด็นแห่งคดีโดยตรงว่าจำเลยกระทำผิดหรือไม่ แต่เป็นเรื่องที่จะนำมาประกอบการพิจารณาใช้ดุลพินิจในการกำหนดโทษของศาลในการลดโทษหรือเพิ่มโทษ รวมถึงการนำวิธีการเพื่อความปลอดภัยมาใช้ก็เช่นเดียวกัน เพราะว่าการที่ศาลจะพิจารณาบังคับใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยกับจำเลยนั้น ศาลควรจะได้มีโอกาสได้รู้จักตัวจำเลยให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยพนักงานสอบสวนจะต้องทำการสอบสวนให้ทราบถึงภูมิหลังต่างๆ ของจำเลย ว่าจำเลยอยู่ในสถานะแวดล้อมอย่างไร นิสัย ความประพฤติ พื้นฐานครอบครัวเป็นอย่างไร ซึ่งการสอบสวนนี้พนักงานสอบสวนมีหน้าที่ที่จะต้องค้นหาความจริงในเรื่องภูมิหลังของจำเลย ทั้งในแง่ที่เป็นประโยชน์และเป็นโทษแก่จำเลย โดยเสนอมาพร้อมกับคำฟ้อง เพื่อให้ข้อเท็จจริงต่างๆ เกี่ยวกับประวัติภูมิหลังของจำเลยเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาล เพราะข้อเท็จจริงต่างๆ เหล่านี้จะเป็นประโยชน์ต่อศาลในการกำหนดมาตรการที่เหมาะสม เพราะศาลย่อมไม่อาจนำวิธีการเพื่อความปลอดภัยมาใช้ได้ถูกต้อง ถ้ายังไม่รู้จักผู้กระทำผิดดีพอ

อนึ่งความเป็นมาแห่งชีวิต หมายถึง ประวัติวิถีชีวิตของผู้ต้องหา ก่อนการกระทำผิด เช่น มีการศึกษาอย่างไร ประกอบอาชีพอย่างไรมาบ้าง เคยกระทำผิดมาแล้วหรือไม่ ส่วนความประพฤติอันเป็นอาชญา เช่น ผู้ต้องหาเป็นคนเสพสุรายาเมา เป็นปกติวิสัย เป็นคนคดมีเมตตา เคยป่วยเป็นโรคจิตหรือไม่ หรือเป็นคนเกะกะเกร เป็นต้น การที่กฎหมายบัญญัติให้อำนาจพนักงานสอบสวนที่จะ

สอบสวนในเรื่องเหล่านี้ได้ก็เพราะอำนาจการสอบสวนโดยปกติย่อมต้องมุ่งหมายเพื่อทราบข้อเท็จจริง หรือพิสูจน์ความผิดและเพื่อจะเอาตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษในความผิดที่กล่าวหา ตามนัยคำนิยามของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (11) แต่การสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 138 หารใช้เพื่อการดังกล่าวไม่ จึงจำเป็นต้องบัญญัติให้อำนาจสอบสวนขึ้นเป็นอีกกรณีหนึ่ง นอกจากนั้นการสอบสวนตามมาตรา 138 มีข้อแตกต่างจากการสอบสวนโดยปกติอย่างหนึ่ง คือ การสอบสวนตามมาตรา 138 พนักงานสอบสวนจะต้องให้ผู้ต้องหาทราบข้อความทุกข้อที่สอบสวนได้มาแต่การสอบสวน โดยปกติไม่มีบทบัญญัติใดบังคับให้พนักงานสอบสวนต้องทำเช่นนั้น เว้นแต่จะเป็นการสอบสวนผู้ต้องหาซึ่งจะต้องแจ้งข้อหาให้ทราบตามมาตรา 134 เท่านั้น²⁴

อย่างไรก็ตามการสอบสวนตามมาตรา 138 ไม่ปรากฏว่าได้กระทำกันในทางปฏิบัติ ทั้งนี้เนื่องจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ไม่มีบทบัญญัติให้อำนาจพนักงานอัยการในการเสนอความเป็นมาแห่งชีวิตของจำเลยต่อศาล เพื่อให้ศาลลงโทษผู้กระทำความผิด ให้เหมาะสมเป็นรายๆ ไป²⁵

4.2.2 พนักงานอัยการ

“พนักงานอัยการ” เป็นผู้ที่มิมีบทบาทอันสำคัญยิ่งในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (Criminal Justice Process) ซึ่งมีองค์กรหลายหน่วยในการปฏิบัติงาน ได้แก่ พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ ศาล ราชทัณฑ์ และทนายความ พนักงานอัยการเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ในการบังคับใช้กฎหมาย เป็นผู้อำนวยความยุติธรรม (The Administrator of Justice) ในฐานะทนายแผ่นดิน ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการออกคำสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้องผู้ต้องหาในคดีอาญา และเนื่องจากพนักงานอัยการเป็นผู้ที่ปฏิบัติงานอยู่กึ่งกลางระหว่างพนักงานสอบสวนและศาล โดยเหตุนี้จึงมีผู้เปรียบเทียบว่าพนักงานอัยการเปรียบเสมือนผู้คุมจุดยุทธศาสตร์ (hold a strategic position) ในทางคดี เพราะคดีทั้งหมดจะต้องผ่านมาจากพนักงานอัยการ และการดำเนินคดีอาญาวิธีการเพื่อความปลอดภัยก็เช่นเดียวกัน กล่าวคือ ประมวลกฎหมายอาญาให้อำนาจกับพนักงานอัยการในการที่จะเสนอต่อศาลให้ศาลบังคับใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยกับผู้กระทำความผิด นอกจากนี้ ในส่วนของวิธีการเพื่อความปลอดภัยประเภทกักกัน ต้องเป็นอำนาจของพนักงานอัยการเท่านั้นที่สามารถฟ้องขอให้กักกันได้²⁶

ดังนั้น การที่พนักงานอัยการจะใช้ดุลพินิจในการฟ้องคดีให้ศาลบังคับใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยได้นั้น พนักงานอัยการจะต้องมีข้อมูลเกี่ยวกับตัวผู้กระทำความผิดเพื่อประกอบสำนวน

²⁴ คณิง ภาไชย. (2551). กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1. หน้า 221.

²⁵ แหล่งเดิม. หน้า 222.

²⁶ แคทลียา วิเศษรัตน์. เล่มเดิม. หน้า 80.

การสังคดีให้ได้มากที่สุด การได้มาซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับตัวผู้กระทำผิดนั้น โดยหลักแล้วจะอยู่ที่การสอบสวนของพนักงานสอบสวนเป็นสำคัญ พนักงานอัยการจะมีบทบาทในการสอบสวนคดีอาญาที่ต่อเมื่อภายหลังจากที่พนักงานสอบสวนได้ส่งสำนวนการสอบสวนมาให้พนักงานอัยการพิจารณาแล้ว กล่าวคือ เมื่อได้รับสำนวนการสอบสวนแล้ว พนักงานอัยการสามารถที่จะสั่งให้พนักงานสอบสวนทำการสอบสวนเพิ่มเติมได้ หากเห็นว่าข้อมูลในสำนวนการสอบสวนนั้นยังเพียงพอ²⁷ นั่นก็คือ พนักงานอัยการจะเป็นเพียงผู้กลั่นกรองสำนวนการสอบสวนเท่านั้น

ทั้งนี้ เนื่องมาจากการสอบสวนฟ้องร้องในประเทศไทยได้แบ่งความรับผิดชอบในการสอบสวนและฟ้องร้องออกจากกันค่อนข้างจะเด็ดขาด ทำให้พนักงานอัยการไม่มีอำนาจในการสอบสวนคดีอาญาตั้งแต่เริ่มต้น เป็นผลให้พนักงานสอบสวนดำเนินการสอบสวนได้อย่างเป็นอิสระ ส่วนอัยการเป็นผู้วินิจฉัยว่าควรฟ้องหรือไม่เท่านั้น จึงทำให้อำนาจของพนักงานสอบสวนดังกล่าวขาดการควบคุมจาก “อัยการ” ในลักษณะการคานและดุลย (Check and Balance) เท่าที่ควรจากการศึกษาพบว่าในต่างประเทศ เช่น ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส ปัญหาดังกล่าวนี้จะไม่เกิดขึ้น เนื่องจากพนักงานอัยการจะเข้าไปดำเนินการสอบสวนตั้งแต่เริ่มต้นคดี เพราะถือว่าการดำเนินการพนักงานอัยการกับพนักงานสอบสวนเป็นกระบวนการเดียวกัน ทำให้สำนวนการสอบสวนในต่างประเทศมีความสมบูรณ์ค่อนข้างมาก แตกต่างจากลักษณะของการสอบสวนในประเทศไทย เพราะประเทศไทยจะการแยกอำนาจการสอบสวนออกจากกันโดยเด็ดขาดทั้งที่เป็นกระบวนการเดียวกัน โอกาสที่พนักงานสอบสวนจะใช้อำนาจโดยมิชอบจึงมีมาก เพราะเมื่อมีการกระทำผิดเกิดขึ้นพนักงานสอบสวนมักจะมีอคติกับผู้ต้องสงสัยที่ถูกจับกุมมาทำให้การรวบรวมพยานหลักฐานต่างๆ มีแนวโน้มที่จะชี้ให้เห็นว่าผู้ถูกจับกุมมาเป็นผู้กระทำความผิด โดยละเลยที่จะสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ต้องหาและพยานหลักฐานที่เกี่ยวกับเหตุบรรเทาโทษผู้ต้องหา รวมถึงการพิจารณาถึงการบังคับใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัย ซึ่งความจริงแล้วพนักงานสอบสวนจะต้องทำการสอบสวนค้นหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำของผู้ต้องหา และข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวผู้ต้องหาด้วย²⁸ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพยานหลักฐาน

²⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 143.

²⁸ พยานหลักฐานที่พนักงานสอบสวนจะต้องรวบรวมและปรากฏในสำนวนการสอบสวนมีอยู่ 3 ชนิด คือ

- 1) พยานหลักฐานที่เป็นผลร้ายแก่ผู้ต้องหา ซึ่งเห็นได้จากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 98 (1)
- 2) พยานหลักฐานที่เป็นผลดีแก่ผู้ต้องหา
- 3) พยานหลักฐานที่เกี่ยวกับเหตุบรรเทาโทษของผู้ต้องหา ซึ่งเห็นได้จากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 131 และมาตรา 138.

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 และมาตรา 138 เป็นพยานหลักฐานที่จะต้องมีการรวบรวมเสมอ เพราะถ้าไม่มีการรวบรวมแล้วจะทำให้เกิดความไม่ยุติธรรมขึ้นได้ เนื่องจากข้อเท็จจริงดังกล่าวจะเป็นประโยชน์กับพนักงานอัยการในการใช้ดุลพินิจที่จะสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้องหรือควรมีมาตรการเพื่อความปลอดภัยมาบังคับใช้กับตัวผู้กระทำความผิดหรือไม่ และเมื่อไปถึงชั้นศาลก็จะเป็นประโยชน์ในการที่จะแถลงให้ศาลลงโทษหนักหรือโทษเบาได้ อีกทั้งการได้มาซึ่งข้อเท็จจริงเกี่ยวกับผู้กระทำความผิดดังกล่าวนี้ ยังจะเป็นการวางแผนทางในการที่จะให้อำนาจแก่พนักงานอัยการที่จะสามารถใช้ดุลพินิจกำหนดโทษในคดีอาญาของศาลตามแนวทางของระบบอัยการของแต่ละประเทศที่เป็นสากล เพื่อที่จะสร้างความเป็นภาวะวิสัยในการอำนวยความยุติธรรมให้กับประชาชน และเพื่อให้โทษที่จะลงมีความเหมาะสมกับตัวผู้กระทำความผิดหรือจำเลยด้วย

ในส่วนของการบังคับใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยนั้น พนักงานอัยการจะทำการพิจารณาสำนวนการสอบสวนในทั้ง 2 กรณี คือ การสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้องในส่วนของคดีและในส่วนของการบังคับใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัย โดยในส่วนของคดีนั้น พนักงานอัยการจะพิจารณาถึงว่าควรจะสั่งฟ้องผู้ต้องหาตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายมาตราใด และในส่วนของวิธีการเพื่อความปลอดภัยนั้นพนักงานอัยการก็จะตรวจดูว่าพฤติการณ์ในการกระทำความผิดนั้นเข้าข่ายตามที่ประมวลกฎหมายอาญาว่าด้วยวิธีการเพื่อความปลอดภัยทั้ง 5 มาตรการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือไม่ หากเห็นว่าเข้าข่ายและมีพยานหลักฐานเพียงพอที่จะดำเนินการ ก็จะมีความเห็นควรดำเนินการบังคับใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัย โดยขอให้ศาลสั่งบังคับใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยตามประมวลกฎหมายอาญาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเพื่อความปลอดภัย ซึ่งพนักงานอัยการจะพิจารณาได้เป็น 2 กรณี คือ²⁹

1) ควรสั่งฟ้องและควรดำเนินการวิธีการเพื่อความปลอดภัย พนักงานอัยการก็จะทำความเห็นผ่านรองหัวหน้าพนักงานอัยการ และส่งไปให้หัวหน้าพนักงานอัยการ โดยหัวหน้าพนักงานอัยการจะพิจารณา ถ้าเห็นว่ามีพยานหลักฐานและพฤติการณ์เข้าหลักเกณฑ์ ก็จะมีคำสั่งฟ้องและดำเนินคดีในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเพื่อความปลอดภัย (ในคำสั่งฟ้องนั้นจะระบุความผิดว่ามีความผิดฐานใดบ้าง และสั่งดำเนินการวิธีการเพื่อความปลอดภัยตามมาตราใด)

2) ควรสั่งฟ้องและไม่เข้าข่ายดำเนินวิธีการเพื่อความปลอดภัย เนื่องจากพยานหลักฐานไม่เพียงพอที่จะดำเนินวิธีการเพื่อความปลอดภัย หรือมีเหตุระงับคดีก็จะมีความเห็นสั่งไม่ฟ้องคดีที่มีโทษทางอาญา ดังนั้นก็จะสั่งฟ้องวิธีการเพื่อความปลอดภัยไม่ได้ก็จะยุติ

²⁹ ดวงหทัย แนวพนิช. (2533). การศึกษาทัศนคติของพนักงานอัยการที่มีต่อมาตรการวิธีการเพื่อความปลอดภัย. หน้า 74.

กรณีที่เป็นหน้าที่ของพนักงานอัยการ โดยเฉพาะที่จะต้องเป็นผู้มีหน้าที่ฟ้องขอให้บังคับใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยโดยเฉพาะอันได้แก่ การกักกัน และการเรียกประกันทัณฑ์บน พนักงานอัยการก็ต้องคว่ามีพฤติการณ์ที่เข้าองค์ประกอบตามกฎหมายลักษณะดังกล่าวหรือไม่

พนักงานอัยการนับว่ามีส่วนสำคัญต่อการนำมาตราการวิธีการเพื่อความปลอดภัยมาบังคับใช้ให้เกิดประสิทธิภาพ เพราะถึงแม้กฎหมายจะให้อำนาจศาลในการใช้ดุลพินิจตัดสินว่าสมควรจะใช้มาตรการวิธีการเพื่อความปลอดภัยหรือไม่ก็ตาม แต่ศาลจะต้องพิจารณาจากสำนวนการสอบสวนของพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการก็จะมิบทบาทสำคัญในการที่จะพิจารณาสำนวนการสอบสวนว่าครบถ้วนสมบูรณ์หรือไม่ โดยพนักงานอัยการจะต้องมีความกระตือรือร้น (active) ในการศึกษาข้อมูล ข้อเท็จจริงต่างๆ หากเห็นว่ายังไม่เพียงพอในการที่จะดำเนินคดีกับบุคคลนั้นๆ ได้ พนักงานอัยการก็มีอำนาจในการที่จะขอให้พนักงานสอบสวนทำการสอบสวนเพื่อให้ได้ข้อมูล ข้อเท็จจริงที่ถูกต้องเกี่ยวกับตัวจำเลย สภาพแวดล้อม พฤติการณ์ในการกระทำ ความผิด ฯลฯ³⁰ ทั้งนี้เพื่อให้ศาลได้รับทราบข้อมูลที่ถูกต้องเกี่ยวกับตัวจำเลยมากที่สุดก่อนการพิจารณาพิพากษา และในอีกทางหนึ่งนั้นยังจะเป็นการช่วยให้ศาลเห็นความสำคัญของการที่จะสั่งบังคับใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยเพื่อให้เหมาะสมและถูกต้องตามเจตนารมณ์ของกฎหมายและเกิดประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมมากที่สุด

สำหรับมาตรการวิธีการเพื่อความปลอดภัย ซึ่งบางมาตรการกฎหมายได้กำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการ โดยเฉพาะในการเสนอต่อศาลให้สั่งใช้มาตรการวิธีการเพื่อความปลอดภัย ได้แก่ การกักกัน และการเรียกประกันทัณฑ์บน ส่วนมาตรการวิธีการเพื่อความปลอดภัยอื่นๆ นั้น แม้ว่ากฎหมายจะไม่ได้กำหนดไว้ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการโดยเฉพาะก็ตาม แต่พนักงานอัยการสามารถที่จะรวบรวมข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวผู้กระทำความผิดโดยบรรยายในคำฟ้องเพื่อให้ศาลทราบข้อเท็จจริง พฤติการณ์กระทำความผิดต่างๆ ที่มีเหตุอันควรบังคับใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัย ซึ่งถ้าหากพนักงานอัยการสามารถแสดงเหตุผลและข้อเท็จจริงต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจนแล้ว ศาลก็จะสามารถใช้ดุลพินิจในการพิพากษาตัดสินคดีได้อย่างสมบูรณ์ถูกต้อง และมองเห็นความจำเป็นและความสำคัญในการที่จะสั่งบังคับใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยกับผู้กระทำความผิดบางประเภท

โดยที่สำนักงานอัยการสูงสุด (กรมอัยการ) ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการบังคับใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยจึงได้มีการจัดทำโครงการใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยไว้ในแผนปฏิบัติการของกระทรวงมหาดไทย ระยะ 4 ปี ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2531 จนถึงเดือนกันยายน 2534 ซึ่ง

³⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 143.

เป็นปีสุดท้ายตามแผนปฏิบัติการของกระทรวงมหาดไทย³¹ ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวได้มีการกำหนดหน่วยงานขึ้นภายในสำนักงานอัยการสูงสุด (กรมอัยการ) ได้แก่ กองงานวิธีการเพื่อความปลอดภัย³² มีฐานะเป็นกองย่อยในกองคดีอาญา มีหน้าที่รับผิดชอบการดำเนินงานใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัย รวมถึงตลอดถึงการกำหนดนโยบาย จัดทำแผนงาน วางระบบงาน จัดทำระเบียบกรมอัยการว่าด้วยการบังคับใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัย พ.ศ. 2533 แต่ปัจจุบันได้ถูกยกเลิกแล้ว โดยระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุด ว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการ พ.ศ. 2547 มาตรา 3 จากผลการดำเนินงานของโครงการดังกล่าวพบว่า การดำเนินคดีบังคับใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยนั้นต้องเกิดจากความร่วมมือและประสานงานกันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การพิจารณาคดีอาญาของพนักงานอัยการมีการพิจารณาในเรื่องวิธีการเพื่อความปลอดภัยควบคู่กันไปกับการตรวจสังคดีและจะต้องมีการรวบรวมประวัติผู้กระทำผิดให้เป็นปัจจุบันที่สุดและจัดส่งให้แก่พนักงานอัยการผู้มีหน้าที่ดำเนินคดีอาญาได้ทันภายในกำหนดเวลาพิจารณาสังคดี เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการขอบังคับใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัย

ปัจจุบันสำนักงานอัยการสูงสุดได้ออกระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการ พ.ศ. 2547 เพื่อกำหนดบทบาทและวางแนวทางในการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานอัยการที่เกี่ยวข้องกับการบังคับใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยมีดังต่อไปนี้

1) ข้อ 56 (หลักการทั่วไปในการตรวจพิจารณาสำนวน)

พนักงานอัยการต้องตรวจความถูกต้องของสำนวนการสอบสวน และพิจารณาตั้งสำนวน โดยละเอียดรอบคอบ

พนักงานอัยการต้องทำความเข้าใจในสำนวนการสอบสวน โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) ข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานจากการสอบสวน โดยระบุวัน เวลา สถานที่เกิดเหตุ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

(2) การพิจารณาพยานหลักฐานในสำนวนการสอบสวนว่าเป็นพยานหลักฐานซึ่งน่าจะพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาได้หรือไม่ เช่น พยานบุคคล พยานเอกสาร พยานวัตถุรวมทั้งคำให้การของผู้ต้องหาในชั้นสอบสวน

(3) แนวทางการดำเนินคดีจากพยานหลักฐาน คำรับสารภาพ และข้อกฎหมายจะทำให้ศาลลงโทษได้หรือไม่

³¹ สำนักงานอัยการสูงสุด. (ม.ป.ป.). รายงานสรุปผลการดำเนินงานโครงการใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัย (22 กุมภาพันธ์ 2531-30 กันยายน 2534). หน้า 4.

³² คำสั่งกรมอัยการ ที่ 245/2530 เรื่อง จัดตั้งกองงานวิธีการเพื่อความปลอดภัย สั่ง ณ วันที่ 28 ธันวาคม 2530 (ระเบียบกรมอัยการว่าด้วยการบังคับใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัย พ.ศ. 2533 เรียกชื่อหน่วยงานนี้ว่า กองคดีวิธีการเพื่อความปลอดภัย).

(4) คำสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้องตามข้อหาและกฎหมายใด การขอเพิ่มโทษ การขอบวกโทษ การนับโทษต่อจากคดีอื่น และคำสั่งเกี่ยวกับของกลางในคดี รวมทั้งจะใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยได้หรือไม่

2) ข้อ 71 (คดีวิธีการเพื่อความปลอดภัย)

ผู้ต้องหาในคดีใด อยู่ในข่ายเป็นผู้กระทำผิดคดีอื่นที่ต้องฟ้องขอให้กักกันหรืออยู่ในข่ายที่อาจขอให้ใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยอย่างอื่น ให้พนักงานอัยการสั่งให้พนักงานสอบสวนทำการสอบสวนเพิ่มเติมให้ได้ความว่าผู้นั้นเป็นผู้กระทำผิดคดีอื่น หรือให้ได้ความว่าเป็นกรณีที่อาจขอให้ใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยอย่างอื่นได้ แล้วพิจารณาส่งไปตามรูปคดี

การดำเนินการเกี่ยวกับการบังคับใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัย ให้นำความในหมวดที่ 6 ของระเบียบนี้มาใช้บังคับ

3) ข้อ 154 (เจตนารมณ์ของการบังคับใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัย)

ในการดำเนินคดีอาญา ให้พนักงานอัยการคำนึงถึงมาตรการการบังคับใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยตามประมวลกฎหมายอาญาและกฎหมายอื่น เพื่อควบคุมผู้กระทำความผิดบางประเภท และเพื่อกันผู้กระทำความผิดคดีอื่นออกไปจากสังคม เพื่อให้เกิดความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย อันเป็นการป้องกันอาชญากรรมและแก้ไขผู้กระทำความผิดนอกเหนือไปจากการลงโทษ

4.2.3 พนักงานคุมประพฤติ

พระราชบัญญัติวิธีดำเนินการคุมความประพฤติ ตามประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2522 มาตรา 11 บัญญัติให้ศาลมีอำนาจสั่งให้พนักงานคุมประพฤติดำเนินการสืบเสาะข้อเท็จจริงเกี่ยวกับผู้กระทำผิด คือ อายุ ประวัติ ความประพฤติ สถิติปัญญา การศึกษาอบรม สุขภาพ ภาวะแห่งจิต นิสัย อาชีพ สิ่งแวดล้อม สภาพความผิด และเหตุอื่นอันควรปราณี พร้อมทั้งความเห็นเกี่ยวกับความสามารถของผู้กระทำผิดว่าจะสามารถปรับปรุงแก้ไข หรือฟื้นฟูตนเองให้กลับตัวเป็นพลเมืองดีได้เพียงใด หรือไม่ ตลอดจนความต้องการของผู้กระทำผิดเกี่ยวกับวิธีการควบคุมความประพฤติ แล้วรายงานให้ศาลทราบ เพื่อประกอบการใช้ดุลพินิจในการพิจารณาพิพากษาต่อไป

เมื่อพนักงานคุมประพฤติได้รับทราบคำสั่งศาลแล้ว จะดำเนินการสืบเสาะและพินิจข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวผู้กระทำผิด โดยรวบรวมข้อมูลจากคำให้การของผู้กระทำผิด จากพยานบุคคล ซึ่งอาจเป็นบุคคลในครอบครัว เพื่อนบ้าน หรือเพื่อนร่วมงานของผู้กระทำผิด ตรวจสอบพยานเอกสารต่างๆ เช่น ส่งแผ่นพิมพ์ลายนิ้วมือของผู้กระทำผิด ไปตรวจสอบประวัติอาชญากรรม ตรวจสอบประวัติการทำงาน การศึกษา และความประพฤติ จากหน่วยงานต่างๆ หรือเก็บตัวอย่างปัสสาวะของผู้กระทำผิดไปตรวจหาสารเสพติดให้โทษ นอกจากนี้ยังอาจส่งตัวผู้กระทำผิดไปให้

แพทย์ตรวจเกี่ยวกับสุขภาพทางร่างกายและจิตใจอีกด้วย เมื่อดำเนินสืบเสาะและพินิจเสร็จแล้ว พนักงานคุมประพฤติจะทำรายงานเสนอต่อศาล โดยมีหัวข้อรายงานที่สำคัญดังนี้³³ คือ

1) อายุ

ผู้กระทำผิดที่มีอายุน้อย ยังไม่มีวุฒิภาวะและความรู้สึกผิดชอบชั่วดีมักกระทำการต่างๆ ตามอำเภอใจ หรือด้วยความคึกคะนอง หรือขาดความยั้งคิดชั่วขณะ ศาลมีแนวโน้มที่จะให้โอกาสกลับตัวเป็นพลเมืองดี โดยรอกการลงโทษ

2) ประวัติ

ประวัติของผู้กระทำผิด ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 56 น่าจะหมายถึง ประวัติส่วนตัวและภูมิหลังของผู้กระทำผิด เช่น เป็นผู้มีประวัติการครองตนดี เป็นข้าราชการซึ่งไม่มีประวัติการทำงานเสียหายหรือมีประวัติดีเด่นในหน้าที่ราชการ เป็นผู้ที่ทำประโยชน์ให้แก่สังคม เป็นต้น ผู้กระทำผิดมีประวัติดีศาลมักให้โอกาสโดยรอกการลงโทษ แต่อย่างไรก็ตาม แม้ผู้กระทำผิดจะมีประวัติดี หรือเคยมีคุณความดีมาก่อน หากกระทำผิดในคดีที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่เศรษฐกิจหรือสังคม หรือพฤติการณ์ในการกระทำผิดร้ายแรงศาลอาจไม่รอกการลงโทษก็ได้

3) ความประพฤติ

ความประพฤติของผู้กระทำผิด หมายถึง การปฏิบัติตัวเป็นปกติ ทั้งในอดีตและปัจจุบันของผู้กระทำผิด เช่น เป็นผู้มี ความประพฤติเรียบร้อย มีความสุภาพอ่อนน้อม อยู่ในกรอบของศีลธรรมหรือมีความประพฤติเป็นนักเลงอันธพาล ชอบก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นอีก เป็นต้น ผู้กระทำความผิดที่มีความประพฤติดีมาก่อน ศาลมักใช้ดุลพินิจรอกการลงโทษ และในกรณีที่ผู้กระทำผิดมีประวัติหรือพฤติกรรมในอดีตที่ไม่ดี แม้เข้าเงื่อนไขที่ศาลจะใช้ดุลพินิจรอกการลงโทษ หรือรอกการกำหนดโทษได้ ศาลอาจไม่รอกการลงโทษหรือรอกการกำหนดโทษให้

4) สถิติปัญญา

สถิติปัญญาของผู้กระทำผิด หมายถึง การที่ผู้กระทำผิดได้กระทำความผิดเพราะความโง่เขลาเบาปัญญา หรือความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือมีความเชื่อมงายในสิ่งที่ไม่ควรเชื่อ หรือหลงเข้าใจว่าการกระทำไม่เป็นผิด เป็นต้น กรณีดังกล่าวเป็นเหตุให้ศาลรอกการลงโทษได้³⁴

5) การศึกษาอบรม

การศึกษาอบรมของผู้กระทำผิด หมายถึง ระดับการศึกษาของผู้กระทำความผิด พนักงานคุมประพฤติจะทำการสืบเสาะประวัติการศึกษาของผู้กระทำผิด ว่ามีการศึกษาระดับใด กำลังศึกษาเล่าเรียนอยู่หรือไม่ เพื่อจัดทำรายงานเสนอศาลต่อไป

³³ สงวน พรอิชยานนท์. (2539). รอกการลงโทษ. หน้า 19-30.

³⁴ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 155/2471 และ 655/2488.

6) สุขภาพ

พนักงานคุมประพฤติจะทำการสืบเสาะในเรื่องสุขภาพของผู้กระทำผิด เนื่องจากผู้ที่มีร่างกายพิการหรือมีสุขภาพไม่สมบูรณ์ เช่น เจ็บป่วย หรือมีโรคประจำตัว อาจจะกระทำผิดได้ เนื่องจากผู้ที่มีสุขภาพไม่สมบูรณ์อาจอารมณ์หงุดหงิดง่าย หรือไม่สามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ ส่วนผู้ที่มีร่างกายพิการอาจจะกระทำผิดเพราะคิดว่าตนเองเป็นผู้ที่มีปมด้อย จึงยากจะแสดงให้ผู้อื่นเห็นถึงความสามารถของตน แต่กลับแสดงออกในทางที่ผิด โดยประกอบอาชญากรรม เป็นต้น ซึ่งการตรวจสุขภาพของผู้กระทำผิดจะทำให้ทราบว่า การที่ผู้กระทำผิดหรือจำเลยอ้างความเจ็บป่วยของร่างกายเพื่อขอความปราณีต่อศาลให้ลงโทษสถานเบา หรือลดหย่อนผ่อนปรนโทษนั้น ผู้กระทำผิดได้มีการเจ็บป่วยจริงหรือไม่ และทำให้เข้าใจถึงอิทธิพลของสุขภาพร่างกายของผู้กระทำผิดที่อาจส่งผลให้เกิดการกระทำผิดขึ้นอีกด้วย และในกรณีที่พนักงานคุมประพฤตินมีความสงสัยเกี่ยวกับสุขภาพร่างกายของผู้กระทำผิด หรือถึงเห็นถึงความจำเป็นที่ต้องตรวจสอบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสุขภาพร่างกายของจำเลยหรือผู้กระทำผิดให้แน่ชัดยิ่งขึ้น พนักงานคุมประพฤติก็อาจส่งตัวจำเลยไปให้แพทย์ตรวจสุขภาพของจำเลยโดยละเอียดได้³⁵

7) ภาวะแห่งจิต

พนักงานคุมประพฤติจะต้องทำการสืบเสาะข้อเท็จจริงในส่วนนี้เพื่อเสนอต่อศาล ภาวะแห่งจิตของผู้กระทำผิด น่าจะหมายถึง ผู้กระทำผิดมีจิตบกพร่องหรือจิตฟั่นเฟือน แต่ยังไม่ถึงขนาดที่จะได้รับยกเว้นโทษ ตามมาตรา 65 นอกจากนี้ ยังหมายรวมถึง ผู้กระทำผิดที่กระทำผิดเพราะบันดาลโทสะ หรือขาดสติความยังคิดเนื่องจากถูกยั่วยุหรือถูกรังแกก่อน โดยตนเองไม่ได้สมัครวิวาทต่อสู้ด้วย

การตรวจภาวะแห่งจิต³⁶ แม้ว่าโดยทฤษฎีการตรวจภาวะแห่งจิต หมายถึง การตรวจวินิจฉัยสภาพจิตใจของบุคคล อันประกอบไปด้วย สภาวะทางอารมณ์ทั้งในภาวะปกติ และการปรับอารมณ์ในภาวะที่บุคคลต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์ต่างๆ คุณลักษณะทางจิตใจต่างๆ เช่น ทศนคติ กำนินยม ความเชื่อ ตลอดจนลักษณะทางจิต (Psychological Trait) บางประการที่มีอิทธิพลต่อสภาพทางจิตใจของบุคคลก่อให้เกิดบุคลิกภาพ หรือพฤติกรรมทั้งที่ปกติและเบี่ยงเบนไปจากปกติวิสัยของบุคคลธรรมดา นอกจากนี้ยังรวมถึงคุณลักษณะสติปัญญา (I.Q.) และอารมณ์ (E.Q.) ตลอดจนความผิดปกติทางจิตและประสาท ในระดับของโรคประสาทที่ยังสามารถดำเนินชีวิตได้ตามปกติ แต่อาจมีปัญหาในการปรับตัวบ้างตามสมควร หรือในระดับที่รุนแรงถึงขั้นของโรคจิตที่ไม่สามารถดำเนิน

³⁵ กรมคุมประพฤติ. (2544). คู่มือการปฏิบัติงานการสืบเสาะและพินิจ. หน้า 42.

³⁶ แหล่งเดิม.

ชีวิตได้ตามปกติ เนื่องจากขาดองค์ประกอบของการรับรู้ที่ถูกต้อง (Disorientation) 3 ประการคือ (1) การรับรู้ด้านเวลาผิดปกติ (2) การรับรู้ด้านสถานที่ผิดปกติ (3) การรับรู้ด้านบุคคลผิดปกติ และการตรวจวินิจฉัยสภาพจิตใจของบุคคลดังกล่าวข้างต้นนี้ จำเป็นจกต้องกระทำโดยจิตแพทย์เป็นการเฉพาะ

ในทางปฏิบัติพนักงานคุมประพฤติ ไม่สามารถที่จะส่งตัวจำเลยทุกรายไปรับการตรวจภาวะแห่งจิต แต่จะพิจารณาจากเหตุผลความจำเป็นสำหรับจำเลยแต่ละราย ทั้งนี้โดยในเบื้องต้นพนักงานคุมประพฤติอาจใช้การสังเกตการแสดงออก และการตอบสนองของจำเลยจากการสนทนาในการสอบปากคำเบื้องต้น โดยเทียบเคียงกับคนปกติ หากปรากฏว่าการแสดงออกและการตอบสนองของจำเลยแตกต่างไปจากลักษณะที่บุคคลปกติธรรมดาพึงกระทำ เช่น จำเลยแสดงท่าทางเศร้าซึมเหม่อลอย ไม่ตอบสนองต่อสภาพต่างๆ ตอบคำถามวกวน ไม่มีเหตุไม่มีผล พูดยาในลักษณะ เพื่อเจ้อ หรือแสดงออกทางการกระทำหรือทางอารมณ์อย่างรุนแรงจนเฉียว ตลอดจนปรากฏลักษณะของอาการประสาทหลอนทางตา เห็นภาพหลอนต่างๆ หรือประสาทหลอนทางหูได้ยินเสียงต่างๆ เป็นต้น เหล่านี้ล้วนแล้วเป็นข้อสังเกตที่พนักงานคุมประพฤติจะต้องคำนึงถึงและพิจารณาได้ว่า จำเลยรายนั้นสมควรที่จะต้องได้รับการพิจารณาให้ถูกส่งตัวไปเข้ารับการตรวจวินิจฉัยภาวะทางจิตจากจิตแพทย์หรือนักจิตวิทยาในทีมงานจิตเวชโดยตรง ซึ่งลักษณะความผิดปกติที่พนักงานคุมประพฤติสามารถสังเกตเห็นได้นี้ พนักงานคุมประพฤติจะต้องจดบันทึกรายละเอียดไว้ในแบบบันทึกถ้อยคำจำเลยเบื้องต้นอย่างชัดเจน

การตรวจสุขภาพร่างกายและภาวะแห่งจิต เพื่อให้สามารถแสวงหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสุขภาพร่างกายและภาวะแห่งจิตของจำเลยดังกล่าวข้างต้นนั้น โดยหลักการแล้วควรจะได้กระทำในทุกคดีเพื่อจะได้ข้อมูลเกี่ยวกับตัวจำเลยได้ครบถ้วน แต่เนื่องจากข้อจำกัดด้านงบประมาณในทางปฏิบัติที่ปัจจุบันสำนักงานคุมประพฤติส่วนใหญ่ยังไม่สามารถจัดหาแพทย์มาประจำสำนักงาน เพื่อตรวจสุขภาพร่างกายและภาวะแห่งจิตของจำเลย ยกเว้นแต่บางสำนักงานที่มีแพทย์มาประจำซึ่งก็เป็นการมาประจำเป็นครั้งคราวเท่านั้น ดังนั้น การตรวจสุขภาพร่างกายและภาวะแห่งจิตของจำเลย จึงมีแนวปฏิบัติได้ 2 แนวทาง ดังนี้

(1) การตรวจสอบเบื้องต้น โดยพนักงานคุมประพฤติต้องอาศัยการพิจารณาจากลักษณะทาง กายภาพภายนอกของจำเลยประกอบการสัมภาษณ์ การสอบปากคำเบื้องต้น หรืออาจต้องสอบปากคำพยานอื่นๆ ประกอบด้วยดังกล่าวแล้ว ทั้งนี้ พนักงานคุมประพฤติจะต้องบันทึกรายละเอียดไว้อย่างชัดเจน

(2) การตรวจวินิจฉัยโดยละเอียด ซึ่งจำเป็นต้องกระทำโดยแพทย์ โดยพนักงานคุมประพฤติอาจส่งตัวจำเลยไปรับการตรวจวินิจฉัยเบื้องต้นในโรงพยาบาลในจังหวัดนั้นๆ ทั้งนี้ในกรณีที่จำเลยถูกควบคุมตัวอยู่ระหว่างการพิจารณา พนักงานคุมประพฤติต้องยื่นคำร้องขออนุญาต

เบิกตัวจำเลยไปรับการตรวจจากแพทย์ เมื่อศาลมีคำสั่งอนุญาตจึงจะดำเนินการได้ หรืออาจประสานงานขอความร่วมมือจากสถานพยาบาลให้แพทย์มาทำการตรวจที่สำนักงาน เพื่อความสะดวกและปลอดภัยในการควบคุมตัวจำเลยก็ได้ ส่วนในกรณีที่จำเลยได้รับปล่อยตัวชั่วคราวในระหว่างพิจารณาพนักงานคุมประพฤติอาจทำหนังสือส่งตัวจำเลยเข้ารับการตรวจในสถานพยาบาลหรือให้จำเลยไปพบแพทย์เพื่อรับการตรวจด้วยตนเอง หรือกรณีที่สำนักงานคุมประพฤติมีแพทย์มาทำการตรวจสุขภาพของจำเลยเป็นประจำ ก็อาจนัดให้จำเลยไปเข้ารับการตรวจจากแพทย์ประจำสำนักงาน ทั้งนี้โดยใช้แบบฟอร์ม ค.ป.4 ก และ ค.ป.4 ข ซึ่งหากแพทย์มีความเห็นเพิ่มเติมนอกเหนือจากที่กำหนดไว้ในแบบฟอร์มดังกล่าวก็สามารถกระทำได้

การตรวจสภาพร่างกายและภาวะแห่งจิตของจำเลยนี้ สำนักงานคุมประพฤติสามารถเบิกจ่ายค่าตรวจร่างกายและจิตใจของจำเลยเป็นค่าตอบแทนแก่แพทย์หรือจิตแพทย์ที่สำนักงานคุมประพฤติจัดจ้างมาทำการตรวจได้ในอัตราไม่เกินชั่วโมงละ 400 บาท อย่างไรก็ตามการส่งตัวจำเลยไปให้แพทย์ตรวจวินิจฉัยนั้นคงส่งได้เท่าที่จำเป็น โดยทั่วไปพนักงานคุมประพฤติจะส่งตัวจำเลยไปตรวจสุขภาพร่างกายและภาวะแห่งจิตเฉพาะในกรณีที่จำเป็น ดังนี้

ก. คดีที่จำเลยอ้างว่าตนเองมีสุขภาพร่างกายหรือภาวะแห่งจิตไม่ปกติ เช่น จำเลยอ้างว่า เป็นโรคหัวใจ โรคลมชัก หรือมีอาการทางจิตหรือประสาทอย่างใดอย่างหนึ่ง จนเป็นเหตุให้จำเลยกระทำความผิด หรืออ้างเพื่อขอความปราณีจากศาล พนักงานคุมประพฤติจึงจำเป็นต้องส่งตัวจำเลยไปตรวจสุขภาพร่างกายหรือภาวะแห่งจิตเพื่อตรวจสอบว่าข้ออ้างของจำเลยเป็นจริงหรือไม่อย่างไร

ข. คดีที่พนักงานคุมประพฤติสงสัยว่าจำเลยมีสุขภาพทางกายหรือภาวะแห่งจิตไม่ปกติอย่างใดอย่างหนึ่ง จนเป็นเหตุให้จำเลยกระทำความผิด

สำหรับการรับฟังรายงานของศาล เท่าที่ปรากฏศาลมักจะรับฟังรายงานของพนักงานคุมประพฤติ โดยไม่ต้องเรียกตัวแพทย์ผู้ตรวจมาเบิกความประกอบข้อเท็จจริงในรายงานการสืบเสาะและพินิจ แต่หากศาลยังมีข้อสงสัยศาลอาจเรียกแพทย์ไปเบิกความได้ ซึ่งในกรณีเช่นนี้พนักงานคุมประพฤติจะต้องเตรียมหลักฐานที่เกี่ยวข้องไปให้พร้อม

7) อาชีพ

อาชีพของผู้กระทำความผิด หมายถึง กิจกรรมอันนำมาซึ่งรายได้ในการดำรงชีวิตของผู้กระทำความผิด พนักงานคุมประพฤติต้องสืบเสาะให้เห็นว่าผู้กระทำความผิดประกอบอาชีพการงานอย่างไร มีอาชีพการงานเป็นกิจจะลักษณะ หรือประกอบอาชีพโดยสุจริต หรือมีฐานะยากจนต้องประกอบอาชีพหาเลี้ยงครอบครัว หรือไม่ได้ประกอบอาชีพอันใดเลย หรือประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด เพื่อนำมาประกอบในการที่ศาลใช้ดุลพินิจในการรอกการลงโทษ

9) สิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อม ในที่นี้หมายถึง สิ่งแวดล้อมรอบตัวของผู้กระทำผิด ไม่ว่าจะเป็นผู้คนที่ผู้กระทำผิดได้เข้าไปเกี่ยวข้อง หรือจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้อง ณ สถานที่ที่ผู้กระทำผิดประกอบกิจกรรมไม่ว่าแหล่งที่อยู่อาศัย สถานที่ประกอบอาชีพ หรือสถานที่อื่นใด อันอาจเป็นสาเหตุแห่งการกระทำผิดได้ เช่น ผู้กระทำผิดต้องทำงานในแหล่งอบายมุข หรือพักอาศัยอยู่ในย่านชุมชนแออัด ซึ่งมักมีการกระทำผิดต่างๆ เสมอ เป็นต้น

10) นิสัย

พนักงานคุมประพฤติต้องทำการสืบเสาะนิสัยของผู้กระทำผิด เพื่อเสนอให้ศาลเห็นว่าผู้กระทำผิดมีนิสัยอย่างไร **นิสัยของผู้กระทำผิด** น่าจะหมายถึงความประพฤติของผู้กระทำผิดที่ปฏิบัติจนเคยชิน เช่น มีนิสัยขยันในการประกอบอาชีพ มีความเคารพต่อสิทธิของผู้อื่น มีความสุภาพอ่อนน้อม หรือมีนิสัยในทางลบ เช่น เกียจคร้านในการทำงาน หรือมีนิสัยเกร้อันธพาล เป็นต้น

11) สภาพความผิด

สภาพความผิด หมายถึง มูลเหตุแห่งการกระทำผิด พฤติการณ์ในการกระทำ ความผิดที่เกิดขึ้น ทั้งต่อผู้เสียหาย และต่อสังคมโดยรวม สภาพความผิดเป็นข้อเท็จจริงที่สำคัญอันหนึ่งที่ศาลใช้ประกอบดุลพินิจในการรอกำหนดโทษ หรือรอกำหนดโทษ

12) เหตุอันสมควรปราณี

เหตุอันสมควรปราณีของผู้กระทำผิด หมายถึง เหตุอันนอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ซึ่งกฎหมายได้บัญญัติให้อำนาจแก่ศาลไว้อย่างกว้างขวาง เพื่อการใช้ดุลพินิจรอกำหนดโทษ หรือรอกำหนดโทษ ซึ่งเหตุอันสมควรปราณีนี้ไม่ใช่เหตุบรรเทาโทษตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 78 แต่มีลักษณะที่ใกล้เคียงกัน และการที่ผู้กระทำผิดพยายามบรรเทาผลร้ายจากการกระทำผิดภายหลังศาลชั้นต้นมีคำพิพากษา ก็ถือว่าเป็นเหตุอันสมควรปราณี เช่นกัน³⁷

พนักงานคุมประพฤติจะต้องเสนอรายงานการสืบเสาะและพินิจต่อศาลภายใน 15 วันนับแต่วันที่ศาลสั่ง แต่ถ้าไม่อาจทำให้เสร็จภายในเวลาที่กำหนดดังกล่าว ศาลอาจอนุญาตให้ขยายเวลาต่อไปอีกได้เท่าที่จำเป็น แต่ไม่เกินสามสิบวันก็ได้ โดยพนักงานคุมประพฤติถือว่ามิชอบหากสำคัญอย่างมากในการสืบเสาะข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสภาพของผู้กระทำผิด เพราะสภาพของผู้กระทำผิดเท่านั้นที่จะบ่งบอกถึงระยะเวลาที่ผู้กระทำผิดนั้น จะสามารถกลับตนเป็นคนดีคืนสู่สังคมได้

³⁷ คำพิพากษาฎีกาที่ 547/2533.

4.3 ปัญหาและแนวทางการแก้ไขกฎหมายบังคับรักษาผู้ป่วยทางจิตของไทย

4.3.1 กฎหมายที่คุ้มครองผู้ป่วยทางจิตตามกฎหมายของไทย

ตามกฎหมายของไทยที่บังคับใช้อยู่ในปัจจุบัน มีบทบัญญัติที่ให้ความคุ้มครองผู้ป่วยจิตเวชในการดำเนินคดีอาญาไว้แล้วบางส่วน แต่ยังคงไม่ครอบคลุมถึงกรณีต่างๆ ที่เกิดขึ้นและยังพบปัญหาในทางปฏิบัติหลายประการ ปัญหาที่พบสามารถแยกพิจารณาได้ตามกฎหมายหลักที่เกี่ยวข้องซึ่งบังคับใช้อยู่ในปัจจุบัน ที่สำคัญได้แก่ ประมวลกฎหมายอาญาซึ่งเป็นกฎหมายที่บัญญัติเกี่ยวกับความผิดและโทษ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาซึ่งบัญญัติเกี่ยวกับการดำเนินคดีในชั้นศาล และพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2475 ซึ่งบัญญัติเกี่ยวกับวิธีการในส่วนของราชทัณฑ์อันเป็นเรื่องของการบังคับโทษ

1) ประมวลกฎหมายอาญา

มาตรา 48 ถ้าศาลเห็นว่า การปล่อยตัวผู้มีจิตบกพร่อง โรคจิตหรือจิตฟั่นเฟือนซึ่งไม่ ต้องรับโทษหรือได้รับการลดโทษตามมาตรา 65 จะเป็นการไม่ปลอดภัยแก่ประชาชน ศาลจะสั่งให้ส่งไปคุมตัวไว้ในสถานพยาบาลก็ได้ และคำสั่งนี้ศาลจะเพิกถอนเสียเมื่อใดก็ได้

มาตรา 56 ผู้ใดกระทำความผิดซึ่งมีโทษจำคุก และในคดีนั้นศาลศาลจะลงโทษจำคุกไม่เกินสามปี ถ้าไม่ปรากฏว่าผู้นั้นได้รับโทษจำคุกมาก่อน หรือปรากฏว่าได้รับโทษจำคุกมาก่อน แต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท หรือความผิดลหุโทษ เมื่อศาลได้คำนึงถึงอายุประวัติ ความประพฤติ สติปัญญา การศึกษาอบรม สุขภาพ ภาวะแห่งจิต นิสัย อาชีพ และสิ่งแวดล้อมของผู้นั้น หรือสภาพความผิดหรือเหตุอื่นอันควรปรานีแล้ว เห็นเป็นการสมควร ศาลจะพิพากษาว่าผู้นั้นมีความผิดแต่รอการกำหนดโทษไว้หรือกำหนดโทษแต่รอการลงโทษไว้แล้วปล่อยตัวไป เพื่อให้โอกาสผู้นั้นกลับตัวภายในระยะเวลาที่ศาลจะ ได้กำหนด แต่ต้องไม่เกินห้าปีนับแต่วันที่ศาลพิพากษา โดยกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุ้มครองประพฤติกของผู้นั้นด้วยหรือไม่ก็ได้

เงื่อนไขเพื่อคุ้มครองประพฤติกของผู้กระทำความผิดนั้น ศาลอาจกำหนดข้อเดียวหรือหลายข้อ ดังต่อไปนี้

(1) ให้ปรับการบำบัดรักษาการติดยาเสพติดให้โทษ ความบกพร่องทางร่างกายหรือจิตใจ หรือความเจ็บป่วยอย่างอื่น ณ สถานที่และตามระยะเวลาที่ศาลกำหนด

(2) เงื่อนไขอื่นๆ ตามที่ศาลเห็นสมควรกำหนดเพื่อแก้ไข ฟื้นฟู หรือป้องกันมิให้ผู้กระทำความผิดกระทำหรือมีโอกากระทำความผิดขึ้นอีก

มาตรา 65 ผู้ใดกระทำความผิด ในขณะที่ไม่สามารถผู้ผิดชอบ หรือไม่สามารถบังคับตนเองได้เพราะมีจิตบกพร่อง โรคจิตหรือจิตฟั่นเฟือน ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น

แต่ถ้าผู้กระทำความผิดยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้าง หรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้าง ผู้นั้นต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น แต่ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้

มาตรา 78 เมื่อปรากฏว่ามีเหตุบรรเทาโทษ ไม่ว่าจะได้มีการเพิ่มหรือการลดโทษตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้หรือกฎหมายอื่นแล้วหรือไม่ ถ้าศาลเห็นสมควรจะลดโทษไม่เกินกึ่งหนึ่งของโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้นก็ได้อีก

เหตุบรรเทาโทษนั้น ได้แก่ ผู้กระทำความผิดเป็นผู้โศกเศร้าเบาปัญญา ตกอยู่ในความทุกข์อันแสนสาหัส มีคุณความดีมาแต่ก่อน รู้สึกความผิดและพยายามบรรเทาผลร้ายแห่งความผิดนั้น ลุกแก้โทษต่อเจ้าพนักงานหรือให้ความรู้แก่ศาล อันเป็นประโยชน์แก่การพิจารณา หรือเหตุอื่นที่ศาลเห็นว่ามีความลักษณะในทำนองเดียวกัน

มาตรา 307 ผู้ใดมีหน้าที่ตามกฎหมายหรือตามสัญญาต้องดูแลผู้ซึ่งพึ่งตนเองมิได้ เพราะอายุ ความป่วยเจ็บ กายพิการหรือจิตพิการ ทอดทิ้งผู้ซึ่งพึ่งตนเองมิได้นั้นเสีย โดยประการที่น่าจะเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่ชีวิต ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปีหรือปรับไม่เกินหกพันบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา 308 ถ้าการกระทำความผิดตามมาตรา 306 หรือมาตรา 307 เป็นเหตุให้ผู้ถูกทอดทิ้งถึงแก่ความตาย หรือรับอันตรายสาหัส ผู้กระทำต้องระวางโทษดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 290 มาตรา 297 หรือมาตรา 298 นั้น

มาตรา 373 ผู้ควบคุมดูแลบุคคลวิกลจริต ปล่อยปละละเลยให้บุคคลวิกลจริตนั้นออกเที่ยวไปโดยลำพัง ต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าร้อยบาท

มาตรา 398 ผู้ใดกระทำด้วยประการใดๆ อันเป็นการทารุณต่อเด็กอายุยังไม่เกินสิบห้าปี คนป่วยเจ็บหรือคนชรา ซึ่งต้องพึ่งผู้นั้นในการดำรงชีพหรือการอื่นใด ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

2) ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

มาตรา 14 ในระหว่างทำการสอบสวน ได้สวนมูลฟ้องหรือพิจารณา ถ้ามีเหตุควรเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้พนักงานสอบสวนหรือศาลแล้วแต่กรณี สั่งให้พนักงานแพทย์ตรวจผู้นั้น เสร็จแล้วให้เรียกพนักงานแพทย์ผู้นั้นมาให้ถ้อยคำหรือให้การว่าตรวจได้ผลประการใด

ในกรณีที่พนักงานสอบสวนหรือศาลเห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตหรือและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้แจ้งการสอบสวนได้สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาไว้จนกว่าผู้นั้นหายวิกลจริตหรือสามารถจะต่อสู้คดีได้ และให้มีอำนาจส่งตัวผู้นั้นไปยังโรงพยาบาลโรคจิต หรือมอบให้แก่ผู้อนุบาล ข้าหลวงประจำจังหวัด หรือผู้อื่นที่เต็มใจรับไปดูแลรักษาก็ได้ตามแต่จะเห็นสมควร

การที่ศาลงดไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาตั้งบัญญัติไว้ในวรรคก่อน ศาลจะสั่งจำหน่ายคดีเสียชั่วคราวก็ได้

มาตรา 90 เมื่อมีการอ้างว่าบุคคลใดต้องถูกควบคุมหรือขังโดยผิดกฎหมาย หรือถูกจำคุกผิดจากคำพิพากษาของศาล บุคคลเหล่านี้มีอำนาจยื่นคำร้องต่อศาลขอให้ปล่อย คือ

- (1) บุคคลที่ถูกเข้าเช่นนั้น
- (2) สามีภรรยาหรือญาติของผู้นั้น
- (3) พนักงานอัยการ
- (4) ผู้บัญชาการเรือนจำหรือพัศดี

เมื่อได้รับคำร้องดั่งนั้น ให้ศาลหมายเรียกเจ้าพนักงานหรือบุคคลอื่นซึ่งก่อให้เกิดการคุมขังหรือจำคุกมาพร้อมกัน ถ้าเป็นที่พอใจศาลว่าการควบคุมหรือการกักขังนั้นผิดกฎหมาย หรือการจำคุกนั้นผิดจากคำพิพากษา ก็ให้ศาลสั่งปล่อยตัวผู้นั้นไป

มาตรา 246 ศาลมีอำนาจสั่งให้ทุเลาการบังคับให้จำคุกไว้ก่อนจนกว่าเหตุอันควรทุเลาจะหมดไป ในกรณีต่อไปนี้

- (1) เมื่อจำเลยเกิดวิกลจริต
- (2) เมื่อเกรงว่าจำเลยจะถึงอันตรายแก่ชีวิตถ้าต้องจำคุก
- (3) ถ้าจำเลยมีครรภ์แต่เจ็ดเดือนขึ้นไป
- (4) ถ้าจำเลยคลอดบุตรแล้วยังไม่ถึงเดือน

ในระหว่างทุเลาการบังคับอยู่นั้น ให้ศาลสั่งพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ จัดให้บุคคลดังกล่าวแล้วอยู่ในความควบคุมในสถานที่อันควร

มาตรา 248 ถ้าบุคคลซึ่งต้องคำพิพากษาให้ประหารชีวิตเกิดวิกลจริตก่อนถูกประหารชีวิต ให้รอการประหารชีวิตไว้ก่อนจนกว่าผู้นั้นจะหาย ขณะทุเลาการประหารชีวิตอยู่นั้น ศาลมีอำนาจยกมาตรา 46 วรรคสอง แห่งกฎหมายลักษณะอาญา³⁸ มาบังคับ

ถ้าผู้วิกลจริตนั้นหายภายหลังปีหนึ่งนับแต่วันคำพิพากษาถึงที่สุด ให้ลดโทษประหารชีวิตลงเหลือจำคุกตลอดชีวิต

3) พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479

มาตรา 29 ให้ผู้ต้องขังที่ป่วยเจ็บหรือเป็นหญิงมีครรภ์ได้รับการรักษาพยาบาลตามควร

มาตรา 30 เมื่อแพทย์ผู้ควบคุมการอนามัยของผู้ต้องขังยื่นรายงานแสดงความเห็นว่าผู้ต้องขังคนใดป่วยเจ็บและถ้าคงรักษาพยาบาลอยู่ในเรือนจำจะไม่ทุเลาดีขึ้น อธิบดีจะอนุญาตให้

³⁸ ในปัจจุบัน คือ ประมวลกฎหมายอาญา, มาตรา 48.

ผู้ต้องขังคนนั้นไปรักษาตัวในสถานที่อื่นใดนอกเรือนจำโดยมีเงื่อนไขอย่างใดแล้วแต่จะเห็นสมควรก็ได้

ในกรณีดังกล่าวมาในวรรคก่อน มิให้ถือว่าผู้ต้องขังนั้นพ้นจากการคุมขัง และถ้าผู้ต้องขังไปเสียจากสถานที่ซึ่งได้รับอนุญาตให้ไปอยู่รักษาตัว ให้ถือว่ามีความผิดฐานหลบหนีการควบคุม

4) พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551

(1) หลักการเหตุผลและคำนิยาม

จากสภาพปัญหาสังคมในปัจจุบันมีผลให้บุคคลมีปัญหาสุขภาพจิตมากขึ้น ส่วนหนึ่งเป็นผู้ทำให้เกิดภาวะอันตรายต่อสังคม เช่น ก่อคดีรุนแรงต่างๆที่มักจะให้เห็นตามสื่อต่างๆ ส่วนผู้ป่วยจิตเวชอีกจำนวนหนึ่งเรื้อรัง ถูกทอดทิ้งไม่ได้รับการนำเข้าสู่กระบวนการบำบัดรักษา ผลที่ตามมากลายเป็นผู้ป่วยเรื้อรัง เป็นภาระให้กับสังคม และอาจก่อให้เกิดอันตรายทั้งตัวผู้ป่วยและคนในสังคม ประกอบกับกฎหมายที่มีอยู่ไม่เอื้อต่อผู้ป่วยจิตเวช ตำรวจ แพทย์ ตลอดจนวิชาชีพอื่นๆที่เกี่ยวข้อง ในการนำผู้ป่วยจิตเวชเข้าสู่กระบวนการบำบัดรักษาอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ การพิทักษ์สิทธิของผู้ป่วยจิตเวชที่มีความอ่อนด้อย จากภาวะของโรคในการเข้าถึงบริการบำบัดรักษา นอกจากส่งผลให้ผู้มีความผิดปกติทางจิต ต้องเผชิญ กับความผิดปกติทางจิตแล้ว ยังต้องเผชิญกับการถูกรังเกียจ ถูกตัดขาดจากสังคม ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ขาดสิทธิเสรีภาพ ในขณะที่เดียวกันผู้ป่วยไม่สามารถเรียกร้องสิทธิของตนเองได้ ดังเช่น การถูกกีดกันสิทธิในการบำบัดรักษาของผู้ป่วยที่ใช้สิทธิประกันสังคม ทำให้การเข้าถึงบริการไม่เทียบเท่ากับผู้ป่วยทางกาย นอกจากนี้ประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้และยังมีทัศนคติด้านลบต่อผู้มีความผิดปกติทางจิต ทำให้ไม่ได้รับการรักษาและไม่ได้รับบริการเทียบเท่ากับความเจ็บป่วยทางกาย มีผลทำให้ผู้มีความผิดปกติทางจิตมีอาการรุนแรงจนเป็นอันตรายต่อตนเอง ผู้อื่น ทรัพย์สินและสังคม รวมทั้งกฎหมายที่เกี่ยวข้องที่มีอยู่กระจัดกระจายอยู่ในกฎหมายอาญาหลายมาตราและยังไม่นำไปสู่การปฏิบัติให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน

เพื่อเป็นการส่งเสริมให้มีการจัดบริการที่ดีแก่ผู้ที่มีความจำเป็นที่จะต้องได้รับการบำบัดรักษาทางสุขภาพจิต โดยเฉพาะบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตและมีภาวะอันตรายหรือผู้ป่วยทางจิตที่มีความจำเป็นต้องได้รับการบำบัดรักษา เพื่อป้องกันความรุนแรงของโรค ซึ่งเป็นบุคคลที่อาจตกเป็นเหยื่อของการลวงล้าและละเมิดสิทธิมนุษยชนได้ง่าย ร่างพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551³⁹ จะมีส่วนช่วยปกป้องคุ้มครอง ส่งเสริมและปรับปรุงคุณภาพชีวิตและสุขภาพจิต รวมทั้งเป็นการเสริมสร้างและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของผู้ที่มีความผิดปกติทางจิต นอกจากนี้ยังช่วยคุ้มครองความปลอดภัยให้กับผู้ที่มีปัญหาสุขภาพจิตและจิตเวชที่มีภาวะอันตรายทั้ง

³⁹ พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551.

ต่อตนเอง ผู้อื่นและคนในสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับผู้ที่ปัญหาสุขภาพจิตและจิตเวชที่ปฏิเสธการรักษา รวมทั้งผู้ป่วยจิตเวช ที่กระทำผิดกฎหมาย เช่น การกำหนดในเรื่องความจำเป็นในการรักษา การยินยอมรักษา การกำหนดกระบวนการนำผู้ป่วยมาบำบัดรักษา เพื่อประโยชน์ของผู้ป่วยและคุ้มครองป้องกันผู้อื่นให้ปลอดภัย เพื่อให้ผู้ป่วยมีศักดิ์ และสิทธิเทียบเท่ากับบุคคลทั่วไปได้รับการบำบัดรักษาเทียบเท่ากับผู้ป่วยทางกาย สามารถอยู่ในชุมชนได้ โดยที่สังคมได้รับความปลอดภัย ซึ่งจำเป็นต้องตรากฎหมายฉบับนี้ ดังนั้นการร่างพระราชบัญญัติสุขภาพจิต จะเป็นหลักประกันอย่างหนึ่งเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยจิตเวช คนในสังคมและความปลอดภัยของสังคมให้ดีขึ้น ซึ่งจะเป็นการสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมไทย ก้าวไปสู่การบริหารกิจการบ้านเมือง สังคมที่ดีต่อไป

(2) ความหมายและคำนิยาม

กำหนดนิยาม “ความผิดปกติทางจิต” (ในมาตรา 4) ให้ความหมายถึงอาการผิดปกติของจิตใจที่แสดงออกมาทางพฤติกรรม อารมณ์ ความจำ สติปัญญา ประสาทการรับรู้ หรือการรู้เวลา สถานที่ หรือบุคคล รวมทั้งอาการผิดปกติของจิตใจที่เกิดจากสุราหรือสารอื่นที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท

โดยหลักการที่จะนำตัวบุคคลเพื่อที่จะไปบำบัดรักษาอาการป่วยทางจิตนั้นจะกระทำได้ต่อเมื่อผู้ป่วยได้รับการอธิบายเหตุผลความจำเป็นในการบำบัดรักษา รายละเอียดและประโยชน์ของการบำบัดรักษาและได้รับความยินยอมจากผู้ป่วย เว้นแต่จะเข้าหลักเกณฑ์ว่าบุคคลนั้นมีภาวะทางจิตที่ต้องได้รับการบำบัดรักษา⁴⁰ แต่ในกรณีที่ผู้ป่วยมีอายุไม่ถึง 18 ปีบริบูรณ์หรือขาดความสามารถในการตัดสินใจให้ความยินยอมรับการบำบัดรักษา ให้คู่สมรส ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน ผู้ปกครอง ผู้พิทักษ์ ผู้อนุบาล หรือผู้ซึ่งปกครองดูแลบุคคลนั้น เป็นผู้ให้ความยินยอม โดยความยินยอมนั้นต้องทำเป็นหนังสือ

ก. หลักเกณฑ์ที่ทำให้เกิดอำนาจในการใช้มาตรการรักษา

กฎหมายสุขภาพจิตประเทศไทย พ.ศ. 2551 บัญญัติขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงสุขภาพจิตของประชาชนให้ดีขึ้น โดยการป้องกันความผิดปกติทางจิตและมีการจัดให้มีการดูแลบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพของผู้ป่วยทางจิต โดยมีการวางรูปแบบและกระบวนการในการบำบัดรักษาโดยการนำผู้ป่วยทางจิตเข้าสู่ระบบการบำบัดรักษา การให้บริการทางการแพทย์ที่เหมาะสมรวมทั้งดูแลรักษาผู้ป่วยในชุมชน บุคคลซึ่งอยู่ในข่ายที่ต้องถูกบังคับรักษาตามกฎหมาย ได้แก่บุคคลซึ่งมีความผิดปกติทางจิต หมายความว่า อาการผิดปกติของจิตใจที่แสดงออกมาทางพฤติกรรม อารมณ์ ความคิด ความจำ สติปัญญา ประสาทการรับรู้ หรือการรู้เวลา สถานที่ หรือ

⁴⁰ พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551, มาตรา 22.

บุคคล รวมทั้งอาการผิดปกติของจิตใจที่เกิดจากสุราหรือสารอื่นที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท⁴¹ บุคคลที่อยู่ในข่ายต้องถูกบังคับรักษา ได้แก่ บุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตในกรณีใดกรณีหนึ่ง ดังต่อไปนี้เป็นผู้ที่บุคคลที่ต้องได้รับการบำบัดรักษา

- มีภาวะอันตราย
- มีความจำเป็นต้องได้รับการบำบัดรักษา

ข. กระบวนการนำผู้ป่วยทางจิตมาเข้าสู่ระบบการบังคับรักษา มี 2 ลักษณะ

- การบังคับรักษาพนักงานเจ้าหน้าที่พนักงานฝ่ายปกครอง ตำรวจ⁴² ได้รับการแจ้งจากบุคคลซึ่งได้พบเห็นบุคคลดังต่อไปนี้

1. เมื่อบุคคลใดก็ตามได้พบบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตและบุคคลนั้นเป็นบุคคลที่ต้องได้รับการบำบัดรักษา⁴³

(ก) มีภาวะอันตราย

(ข) มีความจำเป็นต้องได้รับการบำบัดและรักษา

โดยบุคคลนั้นอาจร้องขอให้ไปยังเจ้าพนักงาน เพื่อส่งให้แพทย์ได้รับการตรวจวินิจฉัยและประเมินอาการเบื้องต้น การตรวจอาการของบุคคลนั้นและกำหนดมาตรการบังคับรักษาบุคคลนั้นต่อไป⁴⁴

2. เมื่อเจ้าหน้าที่ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ⁴⁵ ได้พบบุคคลซึ่งมีพฤติการณ์อันน่าเชื่อว่าบุคคลนั้นมีลักษณะตามมาตรา 22 โดยให้ดำเนินการนำตัวบุคคลนั้นไปยังสถานพยาบาลของรัฐหรือสถานบำบัดรักษาซึ่งอยู่ใกล้โดยไม่ชักช้าเพื่อได้รับการตรวจวินิจฉัยประเมินอาการเบื้องต้น ตามมาตรา 27 และการนำตัวบุคคลนั้นจะทำการโดยการผูกมัดร่างกายไม่ได้ เว้นแต่เป็นความจำเป็นเพื่อป้องกันการเกิดอันตรายต่อบุคคล บุคคลอื่น หรือทรัพย์สินของผู้อื่น โดยให้แพทย์อย่างน้อย 1 คนและพยาบาลอย่างน้อย 1 คนที่ประจำสถานพยาบาลของรัฐหรือสถานบำบัดรักษาเพื่อตรวจวินิจฉัยและประเมินอาการเบื้องต้นให้แล้วเสร็จโดยไม่ชักช้า แต่ต้องไม่เกิน 48 ชั่วโมง นับแต่เวลาที่บุคคลนั้นมาถึงสถานพยาบาลหรือสถานบำบัด

⁴¹ พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551, มาตรา 3.

⁴² พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551, มาตรา 23.

⁴³ พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551, มาตรา 22.

⁴⁴ พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551, มาตรา 27.

⁴⁵ พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551, มาตรา 24.

- การควบคุมผู้ป่วยในกรณีฉุกเฉิน (Emergency Admission)

1. ในกรณีฉุกเฉินเร่งด่วนพนักงานเจ้าหน้าที่ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ ได้รับการแจ้งจากบุคคล ตามมาตรา 23 หรือเมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจได้ พบบุคคลซึ่งมีพฤติการณ์อันน่าเชื่อได้ว่าบุคคลนั้นเป็นบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตซึ่ง มีภาวะอันตรายและเป็นอันตรายที่ใกล้จะถึง และให้มีอำนาจนำตัวบุคคลนั้นหรือเข้าไปในสถานที่ใดๆ เพื่อนำตัวบุคคลนั้นส่งสถานพยาบาลของรัฐหรือสถานบำบัดซึ่งอยู่ใกล้โดยไม่ชักช้าเพื่อรับการตรวจวินิจฉัยและประเมินอาการเบื้องต้น ตามมาตรา 27 แต่ต้องไม่เกิน 48 ชั่วโมง นับแต่เวลาที่บุคคลนั้นมาถึงสถานที่ ในกรณีที่ผลของการตรวจปรากฏว่าต้องได้รับการตรวจวินิจฉัยและประเมินอาการ โดยละเอียดจากคณะกรรมการสถานบำบัดรักษา ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ส่งตัวพร้อมกับรายงานผลการตรวจวินิจฉัยและประเมินอาการเบื้องต้น เพื่อให้คณะกรรมการสถานบำบัดตรวจและวินิจฉัย ภายใน 30 วัน⁴⁶ ในกรณีที่คณะกรรมการสถานบำบัดรักษาเห็นว่าบุคคลนั้น มีลักษณะภาวะอันตรายหรือมีความจำเป็นต้องได้รับการบำบัดรักษาตามมาตรา 22 ก็ให้มีคำสั่ง ดังต่อไปนี้

(ก) ให้บุคคลนั้นต้องเข้ารับการบำบัดรักษาในสถานบำบัดรักษา

(ข) ให้บุคคลนั้นต้องรับการบำบัดรักษา ณ สถานที่อื่นนอกจากสถานบำบัดรักษาเมื่อบุคคลนั้น ไม่มีภาวะอันตราย ทั้งนี้ จะกำหนดเงื่อนไขใดๆ ที่จำเป็นเกี่ยวกับการบำบัดรักษาให้บุคคลนั้นหรือผู้รับดูแลบุคคลนั้นต้องปฏิบัติตามด้วยก็ได้

2. ในกรณีที่ผู้ป่วยไม่สามารถให้ความยินยอมรักษาได้ เมื่อคณะกรรมการสถาบันบำบัดได้รับรายงานความเห็นของแพทย์ว่าผู้ป่วยมีความผิดปกติทางจิตและจากการวินิจฉัยมีแนวโน้มอย่างมากกว่าจะทำร้ายตนเองหรือผู้อื่น ในกรณีที่คณะกรรมการสถานบำบัดรักษามีคำสั่งให้ผู้ป่วยต้องเข้ารับการบำบัดรักษาในสถานบำบัดรักษา จำต้องจัดให้มีการบังคับรักษาเพื่อคุ้มครองดูแลและช่วยเหลือผู้ป่วยคณะกรรมการสถานบำบัดรักษากำหนดวิธีการและระยะเวลาการบำบัดรักษาตามความรุนแรงของความผิดปกติทางจิต แต่ทั้งนี้ต้องไม่เกิน 90 วัน นับแต่วันที่มิคำสั่งและอาจขยายระยะเวลาได้อีกครั้งละไม่เกิน 90 วัน นับแต่มีคำสั่งครั้งแรก และให้คณะกรรมการสถานบำบัดรักษาพิจารณาผลบำบัด ก่อนสิ้นระยะเวลากำหนดในแต่ละครั้งไม่น้อยกว่า 15 วัน

- การควบคุมผู้ป่วยชั่วคราว

เมื่อคณะกรรมการสถานบำบัดรักษาได้รับรายงานว่า ในขณะที่ผู้ป่วยได้รับการบำบัดรักษา ณ สถานที่อื่นนอกจากสถานบำบัด มิได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขพฤติการณ์ที่เป็นเหตุให้มีการออกคำสั่งเปลี่ยนแปลงไปหรือการรักษาไม่เป็นผล ให้คณะกรรมการสถานบำบัดรักษาอาจแก้ไขเพิ่มเติมหรือเพิกถอนคำสั่งหรือมีคำสั่งให้ผู้ป่วยไว้บำบัดรักษาไว้ในสถานพยาบาล

⁴⁶ พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551, มาตรา 29.

- การควบคุมบังคับรักษา⁴⁷

เมื่อผลของการตรวจทางการแพทย์ระบุว่าผู้ป่วยมีความผิดปกติทางจิต และจำเป็นต้องควบคุมไว้ในสถานพยาบาล ในกรณีที่ผู้ป่วยหลบหนีออกนอกเขตสถานพยาบาลของรัฐหรือสถานบำบัดรักษา ให้เจ้าหน้าที่ประสานงานกับพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจและญาติ เพื่อติดตามบุคคลนั้นกลับมา ทั้งนี้ มิให้นับระยะเวลาที่บุคคลนั้นหลบหนีเข้ามาในกำหนดระยะเวลา ตาม มาตรา 27 มาตรา 29 มาตรา 30 แล้วแต่กรณี

ค. รูปแบบการปล่อยหรือจำหน่ายผู้ป่วย⁴⁸

เมื่อคณะกรรมการสถานบำบัดรักษาได้รับรายงานการตรวจประเมินอาการ จากแพทย์ผู้บำบัดรักษาเห็นว่า ผู้ป่วยได้รับการบำบัดรักษาจนความผิดปกติทางจิตหายหรือทุเลา และผู้ป่วยไม่มีภาวะอันตรายแล้ว ให้แพทย์จำหน่ายผู้ป่วยดังกล่าวออกจากสถานพยาบาลรายงานผลการบำบัดโดยไม่ชักช้า และให้แพทย์ติดตามผลเป็นระยะ

หลักเกณฑ์และเงื่อนไขการประเมินความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหา หรือจำเลยซึ่งมีความผิดปกติทางจิต

คำนิยาม ผู้ป่วยคดี⁴⁹ หมายความว่า ผู้ป่วยที่อยู่ระหว่างการสอบสวน ใต้สวน มูลฟ้องหรือการพิจารณาในคดีอาญา ซึ่งพนักงานสอบสวนหรือศาลสั่งให้ได้รับการตรวจหรือบำบัดรักษารวมทั้งผู้ป่วยที่ศาลมีคำสั่งให้ได้รับการบำบัดรักษาภายหลังมีคำพิพากษาในคดีอาญาด้วย

- หลักเกณฑ์การประเมินความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ป่วยจิต⁵⁰

1. ภายใต้บังคับมาตรา 14 วรรคหนึ่ง แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ให้พนักงานสอบสวนหรือศาลส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไปรับการตรวจที่สถานบำบัดรักษาพร้อมทั้งรายงานพฤติการณ์แห่งคดี

2. เมื่อสถานบำบัดรับตัวผู้ต้องหาหรือจำเลย ให้จิตแพทย์วินิจฉัยความผิดปกติทางจิตและทำความเข้าใจเพื่อประกอบการพิจารณาของพนักงานสอบสวนหรือศาลว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยสามารถต่อสู้คดีได้หรือไม่ แล้วรายงานให้พนักงานสอบสวนหรือศาลทราบ ภายใน 45 วัน⁵¹

⁴⁷ พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551, มาตรา 33.

⁴⁸ พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551, มาตรา 31.

⁴⁹ พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551, มาตรา 3.

⁵⁰ พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551, มาตรา 35.

⁵¹ พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551, มาตรา 35 วรรคสอง.

3. ในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยถูกคุมขัง และมีความจำเป็นต้องรับผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ในสถานบำบัดรักษาเพื่อสังเกตอาการ ตรวจวินิจฉัย บำบัดรักษาและประเมินความสามารถในการต่อสู้คดี สถานบำบัดอาจขอให้พนักงานสอบสวนหรือศาลกำหนดวิธีการ เพื่อป้องกันการหลบหนีหรือเพื่อป้องกันอันตรายก็ได้

- เงื่อนไขการบังคับบำบัดรักษา⁵²

1. ภายใต้บังคับมาตรา 14 วรรคสอง แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ให้สถานบำบัดรักษารับผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ควบคุมและบำบัดรักษาโดยไม่ต้องได้รับความยินยอม จนกว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยจะหายหรือทุเลาและสามารถต่อสู้คดีได้ เว้นแต่พนักงานสอบสวนหรือศาลจะมีคำสั่งหรือมีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น

2. ให้จิตแพทย์ผู้บำบัดรักษาทำรายงานผลการบำบัดรักษา ส่งให้พนักงานสอบสวนหรือศาล ภายใน 180 วัน

3. ในกรณีที่จิตแพทย์เห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้รายงานผลการบำบัดรักษาทุก 180 วัน เว้นแต่พนักงานสอบสวนหรือศาลจะมีคำสั่งหรือมีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น

4. ในระหว่างการบำบัดรักษา เมื่อจิตแพทย์เห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับการบำบัดรักษาจนความผิดปกติทางจิตหายหรือทุเลา และสามารถในการต่อสู้คดีได้ให้รายงานผลการบำบัดรักษาต่อพนักงานสอบสวนหรือศาลโดยไม่ชักช้า⁵³

- รูปแบบการส่งตัวจำเลยซึ่งป่วยทางจิตเข้าสู่ไปบังคับรักษาและการปล่อยตัว⁵⁴

1. ในกรณีที่ศาลมีคำสั่งให้ส่งผู้ป่วยคดีไปคุมตัวหรือรักษาไว้ในโรงพยาบาล ตามมาตรา 48 กับผู้ป่วยคดี และให้สถานบำบัดรักษารับผู้ป่วยคดีไว้ควบคุมและบำบัดรักษา โดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากผู้ป่วยคดี

2. ให้จิตแพทย์ผู้บำบัดรายงานผลการบำบัดรักษาและความเห็นต่อศาล ภายใน 180 วัน

3. ในกรณีที่จิตแพทย์มีความเห็นว่ามีความจำเป็นต้องบำบัดรักษาผู้ป่วยคดีต่อไปให้รายงานผลการบำบัดรักษาและความเห็นต่อศาลทุก 180 วัน เว้นแต่ศาลจะมีคำสั่งเป็นอย่างอื่น

⁵² พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551, มาตรา 36.

⁵³ พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551, มาตรา 36 วรรคสาม.

⁵⁴ พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551, มาตรา 37.

4. การควบคุมและบำบัดรักษา สถานบำบัดอาจขอให้ศาล กำหนดวิธีการ เพื่อป้องกันการและหลบหนีหรือเพื่อป้องกันอันตรายก็ได้

- รูปแบบการปล่อยตัว⁵⁵

ในระหว่างการบำบัดรักษาตาม มาตรา 37 เมื่อจิตแพทย์ผู้บำบัดรักษาเห็นว่าผู้ป่วยคดีได้รับการบำบัดรักษาจนความผิดปกติทางจิตหายหรือทุเลาและไม่มีภาวะอันตรายแล้ว ให้จิตแพทย์รายงานผลการบำบัดรักษาและความเห็นเพื่อจำหน่ายผู้ป่วยคดีออกจากสถานพยาบาล ต่อศาล โดยไม่ชักช้า และรายงานผลการบำบัดรักษาและความเห็นดังกล่าวให้คณะกรรมการสถาน สอบสวนบำบัดรักษาทราบ

4.3.2 การให้ความคุ้มครองผู้ป่วยทางจิตกับการดำเนินคดีอาญาของไทยโดยสังเขป

สำหรับมาตรการการคุ้มครองผู้ป่วยจิตเวชในการดำเนินคดีอาญาของไทยที่ใช้อยู่ใน ปัจจุบัน สามารถจำแนกได้ตามขั้นตอนการดำเนินคดีอาญา ดังนี้

เมื่อผู้ต้องสงสัยว่ากระทำความผิดทางอาญาถูกเจ้าหน้าที่จับกุมและปรากฏว่าบุคคล ดังกล่าวอาจเป็นผู้ป่วยจิตเวช กฎหมายของไทยได้บัญญัติให้สอดคล้องกับหลักสากลในการให้ความ คุ้มครองผู้ป่วย โดยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 14 กำหนดให้พนักงานสอบสวน สั่งให้แพทย์ตรวจอาการแล้วรายงานผล หากปรากฏว่าผู้ต้องหาเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้ คดีได้ให้ส่งสอบสวนไว้ก่อนแล้วส่งตัวผู้ต้องหาไปรับการรักษา เมื่อหายจากอาการวิกลจริตหรือ สามารถต่อสู้คดีได้จึงนำตัวกลับมาดำเนินคดีต่อไป

เมื่อพนักงานสอบสวนส่งสำนวนให้พนักงานอัยการและพนักงานอัยการ ได้ยื่นฟ้องคดี ต่อศาลแล้ว หากอาการวิกลจริตของจำเลยเพิ่งปรากฏขึ้นในชั้นศาล ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความอาญามาตรา 14 ยังคงให้ความคุ้มครองอยู่ โดยบัญญัติให้เป็นหน้าที่ของศาลที่จะสั่งให้แพทย์ ตรวจอาการของจำเลยและพิจารณาส่งตัวไปรักษาตามสมควร ในชั้นศาลกฎหมายให้ความคุ้มครอง ทั้งในชั้นไต่สวนมูลฟ้องและในชั้นพิจารณา โดยมีหลักการเดียวกับการให้ความคุ้มครองในชั้น สอบสวน เมื่อจำเลยหายจากอาการวิกลจริตหรือสามารถต่อสู้คดีได้แล้ว จึงนำตัวกลับมาดำเนินคดี ต่อ ในการส่งตัวผู้ป่วยจิตเวชไปดูแลรักษาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 14 นี้ ประมวลกฎหมายอาญาได้บัญญัติให้ความคุ้มครองไว้อีกชั้นหนึ่ง โดยมีการกำหนดโทษทางอาญา กับผู้ดูแลที่ทอดทิ้งผู้ป่วยจิตเวชไว้ตามมาตรา 307 มาตรา 308 และมาตรา 373 และกำหนดโทษทาง อาญากับผู้กระทำการอันตรายกับผู้ป่วยจิตเวชซึ่งต้องพึงผู้ต้องหาในการดำรงชีพตามมาตรา 398 ในการ ดำเนินคดีชั้นศาล นอกจากความคุ้มครองตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้ว จำเลยยัง ได้รับความคุ้มครองตามประมวลกฎหมายอาญาในส่วนของการพิจารณาความผิด โดยมีหลักสำคัญ

⁵⁵ พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551, มาตรา 38.

ตามมาตรา 65 เมื่อความปรากฏต่อศาลว่าจำเลยได้กระทำความผิดโดยไม่รู้ผิดชอบหรือไม่อาจบังคับตนเองได้ ไม่ว่าจะโดยสิ้นเชิงหรือยังรู้ผิดชอบบังคับตัวเองได้บ้าง และการกระทำความผิดนั้นมีสาเหตุเนื่องมาจากมีอาการของจิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตฟั่นเฟือน บุคคลดังกล่าวจะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย โดยได้รับการยกเว้นโทษหรือลดโทษให้ตามระดับความรุนแรงของอาการป่วยของจำเลย หากจำเลยกระทำความผิดโดยไม่อาจรู้ผิดชอบหรือไม่อาจบังคับตนเองได้เลย กฎหมายกำหนดให้จำเลยไม่ต้องรับโทษแม้การกระทำของจำเลยจะเป็นความผิดตามกฎหมายอาญา แต่หากจำเลยยังคงรู้ผิดชอบอยู่บ้างหรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้าง กฎหมายกำหนดให้จำเลยยังต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น แต่ให้เป็นดุลพินิจของศาลที่จะลดโทษให้น้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้เพียงใดก็ได้ เมื่อความปรากฏแก่ศาลว่าจำเลยเป็นผู้ป่วยทางจิตและศาลพิพากษาว่าจำเลยมีความผิด แต่ได้รับการยกเว้นโทษหรือลดโทษตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 65 แล้ว ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 48 ใ้บัญญัติให้อำนาจศาลในการส่งตัวจำเลยที่มีจิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตฟั่นเฟือน ไปควบคุมตัวไว้ในสถานพยาบาลได้ นอกจากนี้กรณีนี้ศาลเห็นว่าจำเลยยังรู้ผิดชอบหรือยังอาจบังคับตนเองได้อยู่บ้าง เมื่อศาลพิจารณาลดโทษให้จำเลยแล้วศาลอาจใช้มาตรการตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 56 เพื่อรอกำหนดโทษหรือรอกำหนดลงโทษไว้โดยมีการกำหนดเงื่อนไขเพื่อควบคุมความประพฤติตามมาตรา 56 (4) ให้จำเลยไปปรับการบำบัดรักษาความบกพร่องทางร่างกายหรือจิตใจ หรืออาการป่วยทางจิตเวชของจำเลยเสียให้หาย โดยอาจกำหนดเงื่อนไขอื่นตามสมควรเพื่อแก้ไขฟื้นฟู หรือป้องกันไม่ให้ผู้ป่วยกระทำความผิดขึ้นอีก ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 56 (5) ประกอบด้วย นอกจากประมวลกฎหมายอาญาจะกำหนดมาตรการที่ให้ความคุ้มครองผู้ป่วยจิตเวชไว้โดยเฉพาะดังกล่าวแล้ว หลักทั่วไปตามประมวลกฎหมายอาญาก็สามารถให้ความคุ้มครองผู้ป่วยจิตเวชได้อีกทางหนึ่ง เช่น ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 59 ซึ่งมีหลักสำคัญประการหนึ่งว่า “บุคคลจะต้องรับผิดชอบทางอาญาก็ต่อเมื่อได้กระทำโดยเจตนา เว้นแต่จะได้กระทำโดยประมาท.” การกระทำที่จะเป็นความผิดตามกฎหมายอาญา หมายรวมถึงการเคลื่อนไหวหรือไม่เคลื่อนไหวของร่างกายโดยรู้สำนึก คือ รู้สภาพ (nature) และสาระสำคัญ (quality) ของการกระทำ ซึ่งการกระทำโดยลัดับจะเกิดจากการคิด ตัดสินใจ และลงมือกระทำ การเคลื่อนไหวหรือไม่เคลื่อนไหวร่างกายโดยไม่รู้สำนึกไม่ถือเป็นการกระทำตามกฎหมายอาญา⁵⁶ การที่ผู้ป่วยจิตเวชได้เคลื่อนไหวหรือไม่เคลื่อนไหวร่างกายโดยปราศจากการรู้สำนึกเพราะสาเหตุจากความเจ็บป่วยย่อมไม่ถือเป็นการกระทำตามกฎหมาย ไม่เป็นความผิดตามกฎหมายอาญาโดยไม่ต้องพิจารณาถึงประมวลกฎหมายอาญามาตรา 65 ซึ่งเป็นมาตรการคุ้มครองในส่วนของการยกเว้นโทษหรือลดโทษโดยเฉพาะเลย นอกจากหลักทั่วไปในการพิจารณาการกระทำของจำเลยแล้ว ศาลไทยยังเคยนำเรื่อง

⁵⁶ เกียรติขจร วังนะสวัสดิ์. (2544). คำอธิบายกฎหมายอาญาภาค 1. หน้า 83-84.

เหตุบรรเทาโทษตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 78 มาปรับใช้เพื่อให้ความคุ้มครองผู้ป่วยจิตเวช อีกทางหนึ่งด้วย ดังที่เคยมีตัวอย่างของคำพิพากษาฎีกาซึ่งศาลตัดสินว่าจำเลยซึ่งยังผู้อื่นบาดเจ็บ โดยไม่มีสาเหตุ ผิดวิสัยคนจิตปกติจะทำ แม้ฟังไม่ได้ว่าจำเลยวิปลาสไปชั่วครู่เพราะเคยเป็นไข้ขึ้นสมอง ก็ถือเป็นการกระทำโดยโหดเหี้ยมบาปบุญญา ศาลจึงลดโทษให้หนึ่งในสาม⁵⁷ คำพิพากษาฎีกาดังกล่าว ถือเป็นการแปลความกฎหมายอาญาเพื่อคุ้มครองผู้กระทำความผิดที่ศาลเชื่อว่ากระทำความผิดในขณะที่มีอาการเจ็บป่วยทางจิตทางหนึ่งเช่นกัน

เมื่อศาลพิพากษาว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริง และพิพากษาให้ลงโทษจำคุกจำเลย หากปรากฏว่าจำเลยมีอาการวิกลจริต ศาลมีอำนาจสั่งให้ทุเลาการบังคับให้จำคุกจำเลยไว้ก่อนได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 246 โดยกำหนดให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจจัดให้นุคนคนดังกล่าวอยู่ในสถานที่อันควร กรณีที่ศาลพิพากษาให้ลงโทษประหารชีวิต หากจำเลยเกิดอาการวิกลจริตก่อนการประหาร มาตรา 248 วรรคสอง กำหนดให้ต้องรอกการประหารชีวิตไว้ก่อนจนกว่าจำเลยจะหายจากอาการวิกลจริต และระหว่างทุเลาการประหารชีวิตนั้น ศาลมีอำนาจนำเอากฎหมายลักษณะอาญา มาตรา 42 วรรคสอง ซึ่งคือประมวลกฎหมายอาญามาตรา 48 ในปัจจุบันมาบังคับ เพื่อให้จำเลยไปควบคุมไว้ที่สถานพยาบาลก็ได้ กรณีที่อาการวิกลจริตของจำเลยหายดีภายหลังจากที่ศาลมีคำพิพากษามากกว่า 1 ปี มาตรา 248 กำหนดให้ลดโทษประหารชีวิตลงเป็นโทษจำคุกตลอดชีวิตแทน

หากความวิกลจริตของจำเลยปรากฏขึ้นในชั้นของราชทัณฑ์ ซึ่งเป็นขั้นตอนของการบังคับโทษตามกฎหมาย จำเลยที่ถูกศาลพิพากษาให้รับโทษจำคุกและถูกควบคุมตัวไว้ในเรือนจำ หากปรากฏว่าผู้ต้องขังนั้นมีอาการป่วยทางจิตเวช ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 29 กำหนดให้ผู้ต้องขังนั้นมีสิทธิได้รับการรักษาพยาบาลตามควร นอกจากนี้ตามมาตรา 30 ของพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าว ยังกำหนดให้แพทย์ผู้ควบคุมการอนามัยของผู้ต้องขังต้องยื่นรายงานแสดงความเห็นต่ออธิบดีกรมราชทัณฑ์กรณีที่ผู้ต้องขังเกิดป่วยเจ็บและหากยังคงรักษาพยาบาลอยู่ในเรือนจำอาการจะไม่ดีขึ้น เมื่อได้รับรายงานดังกล่าวแล้วอธิบดีจะอนุญาตให้ผู้ต้องขังดังกล่าวไปรักษาตัวในสถานที่อื่นใดนอกเรือนจำโดยกำหนดเงื่อนไขตามสมควรก็ได้

การให้ความคุ้มครองตามกฎหมายดังกล่าวเป็นไปตามหลักสากลในการดำเนินคดีอาญาที่สำคัญซึ่งได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ป่วยจิตเวชที่กระทำความผิดได้รับการรักษาที่ถูกต้องแทนการถูกลงโทษทางอาญา และเพื่อให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่นั่นเอง

⁵⁷ คำพิพากษาฎีกาที่ 1433/2525.

4.3.3 การให้ความคุ้มครองผู้ป่วยทางจิตกับการนำวิธีการเพื่อความปลอดภัยมาบังคับใช้การดำเนินคดีในชั้นพนักงานอัยการ

ปัญหาการดำเนินคดีในชั้นสอบสวนซึ่งถือเป็นช่องว่างของกฎหมายในการให้ความคุ้มครองผู้ป่วยจิตเวชอีกประการหนึ่ง คือ เมื่อพนักงานสอบสวนทำการสอบสวนเสร็จสิ้นและส่งสำนวนให้พนักงานอัยการเพื่อพิจารณายื่นฟ้องคดีต่อศาล ขั้นตอนดังกล่าวเป็นกรณีที่ไม่มีอยู่ในอำนาจของพนักงานสอบสวนที่จะใช้วิธีการตามมาตรา 14 และเมื่อพนักงานอัยการยังไม่ได้ยื่นฟ้องคดีต่อศาล ศาลจึงไม่มีอำนาจในเรื่องดังกล่าวเช่นเดียวกัน แต่พนักงานอัยการไม่สามารถใช้อำนาจตามมาตรา 14 ได้ เนื่องจากกฎหมายไม่ได้บัญญัติให้อำนาจไว้ ในกรณีที่พบว่าผู้ต้องหาเป็นผู้วิกลจริตหรือเป็นผู้ป่วยจิตเวชในช่วงเวลาดังกล่าว ผู้ป่วยจึงไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย แต่กลับต้องถูกดำเนินคดีหรือควบคุมตัวต่อไปเช่นเดียวกับผู้ต้องหาอื่นๆ ทั้งที่การดำเนินคดีในชั้นพนักงานอัยการเองก็ถือเป็นการดำเนินคดีในชั้นสอบสวนเช่นเดียวกัน

ในปัจจุบัน กรณีที่พบว่าผู้ต้องหาเป็นผู้ป่วยจิตเวช พนักงานอัยการอาจมีคำสั่งไม่ฟ้องคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 143 โดยชี้ขาดว่า ฟังได้ว่าผู้ต้องหาได้กระทำความผิดและไม่มีเหตุตามกฎหมายที่ผู้ต้องหาไม่ควรต้องรับโทษ แต่มีเหตุที่ไม่ควรฟ้องผู้ต้องหานั้น เนื่องจากผู้ต้องหาเป็นผู้วิกลจริตและไม่อาจต่อสู้คดีได้ ซึ่งสามารถกระทำได้นี้เนื่องจากการดำเนินคดีของพนักงานอัยการในประเทศไทยใช้หลักการดำเนินคดีตามดุลพินิจ กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไม่ได้บัญญัติให้พนักงานอัยการต้องฟ้องคดีทุกเรื่อง que เห็นว่าผู้ต้องหาได้กระทำความผิด⁵⁸ อย่างไรก็ตามพนักงานอัยการไม่สามารถใช้อำนาจตามมาตรา 14 ได้แม้จะเป็นการดำเนินคดีในชั้นสอบสวน เพราะถ้อยคำในกฎหมายไม่ได้บัญญัติให้อำนาจไว้ กรณีที่พนักงานอัยการจะมีคำสั่งไม่ฟ้องคดีด้วยเหตุดังกล่าวได้ จึงต้องเป็นกรณีที่ปรากฏชัดเจนว่าผู้ต้องหาเป็นผู้วิกลจริตและไม่อาจสู้คดีได้เท่านั้น ส่วนกรณีที่มีเพียงเหตุอันควรเชื่อ ยังเป็นปัญหาว่าพนักงานอัยการสามารถใช้เหตุดังกล่าวมีคำสั่งไม่ฟ้องคดี

กล่าวคือ มาตรา 65 แห่งประมวลกฎหมายอาญาบัญญัติว่า

“ผู้ใดกระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบ หรือ ไม่สามารถบังคับตนเองได้เพราะมีจิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตฟั่นเฟือน ผู้นั้น ไม่ต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น แต่หากผู้กระทำความผิดยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้าง หรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้าง ผู้นั้นต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น แต่ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้”⁵⁹

⁵⁸ คณิศ ฅ นคร. (2540). “การสอบสวนผู้ต้องหา” ใน รวมบทความด้านวิชาการของศาสตราจารย์ ดร.คณิศ ฅ นคร. หน้า 12.

⁵⁹ ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ. (2553). ประมวลกฎหมายอาญาบับอ้างอิง. หน้า 156.

อย่างไรก็ดี กรณีที่ผลการตรวจจากแพทย์แล้วรับฟังได้แน่นอนว่าผู้กระทำความผิดได้กระทำในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบตามมาตรา 65 วรรคแรก ซึ่งไม่ต้องรับโทษ พนักงานอัยการก็จะใช้ดุลพินิจสั่งไม่ฟ้องผู้กระทำความผิดดังกล่าว ซึ่งเป็นการสั่งคดีที่ชอบแล้ว เพราะวัตถุประสงค์ของการฟ้องคดีอาญาของพนักงานอัยการก็คือ “เพื่อพิสูจน์ความผิดและให้ศาลลงโทษ” แต่เมื่อข้อเท็จจริงปรากฏแน่นอนว่าผู้ต้องหาไม่ต้องรับโทษตามกฎหมาย พนักงานอัยการซึ่งได้รับมอบหมายภาระหน้าที่อันสำคัญยิ่งคือวินิจฉัยว่ากรณีมีเหตุสมควรฟ้องผู้ต้องหาหรือไม่ก็ต้องมีคำสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหาดังกล่าว ส่วนกรณีจะดำเนินการกับผู้ต้องหาไม่อย่างไรต่อไปก็เป็นเรื่องที่ต้องพิจารณากันต่อไป มีข้อพิจารณาว่ากรณีที่สั่งไม่ฟ้องแล้วปล่อยตัวบุคคลดังกล่าวไปโดยที่ยังมีสภาพจิตไม่ปกติก็อาจจะไปก่อเหตุร้ายได้อีก จึงควรนำวิธีการเพื่อความปลอดภัยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาใช้ให้เป็นประโยชน์เพื่อป้องกันการกระทำผิดซ้ำ แต่เมื่อพิจารณาตามกฎหมายที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน เมื่อพนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องผู้ต้องหาที่จิตไม่ปกติตามมาตรา 65 วรรคแรก ก็ไม่อาจใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยตามมาตรา 48 แห่งประมวลกฎหมายอาญามาใช้บังคับได้ เพราะมาตรา 48 บัญญัติว่า

“ถ้าศาลเห็นว่าการปล่อยตัวผู้มีจิตบกพร่อง โรครจิต หรือจิตฟั่นเฟือนซึ่งไม่ต้องรับโทษ หรือได้รับการลดโทษตามมาตรา 65 จะเป็นการไม่ปลอดภัยแก่ประชาชน ศาลจะสั่งให้ส่งไปควบคุมตัวไว้ในสถานพยาบาลก็ได้ และคำสั่งนี้จะเพิกถอนเสียเมื่อใดก็ได้”

แต่สำหรับ กรณีที่เป็นปัญหานี้ พนักงานอัยการได้มีคำสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหาทำให้คดีไม่ได้เข้าสู่การพิจารณาคดีของศาล และศาลไม่อาจใช้มาตรา 48 ได้⁶⁰ จึงเป็นกรณีกฎหมายมีช่องว่างของบทบัญญัติของกฎหมายในการที่จะนำบทบาทของพนักงานอัยการที่มีฐานะเป็นเจ้าพนักงานของรัฐ ที่มีหน้าที่จะปกป้องกันสังคมให้ได้รับความยุติธรรมจากบุคคลที่มีอาการวิกลจริตเพื่อที่บุคคลนั้นจะได้รับการดูแลได้อย่างเหมาะสมและเมื่ออาการของบุคคลได้หายแล้วก็จะได้กลับไปอยู่ร่วมกับบุคคลในสังคมต่อไป

4.3.4 ปัญหาการป้องกันมิให้ผู้ป่วยทางจิตที่ได้รับการปล่อยตัวมากระทำความผิดซ้ำอีก

ตามหลักการทางการแพทย์ได้พบว่าแม้ผู้ป่วยจะมีอาการทุเลาจากการเจ็บป่วยทางจิตแล้วก็ตาม แต่ก็ยังคงมีร่องรอยของอาการ โรครจิตคงเหลืออยู่ซึ่งจะต้องได้รับการรักษาอย่างต่อเนื่อง โดยอาจจะเป็นในรูปแบบของผู้ป่วยใน ในกรณีที่ไม่มีมาตรการติดตามตรวจสอบดังกล่าวเมื่อผู้ป่วย

⁶⁰ บรรหาร กาลา. (2549). การระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับร่างแผนพัฒนากฎหมาย: สรุปสัมมนาทางวิชาการ. หน้า 27.

ออกจากสถานพยาบาลแล้วหรือได้รับการประกันตัวในภายหลังอาจเป็นการไม่ปลอดภัยแก่ประชาชน⁶¹ ดังที่เคยเกิดคดีตัวอย่างดังนี้

คดีแรก ผู้ป่วยชายไทย มีอายุ 45 ปีไม่ได้ประกอบอาชีพ ใช้ชวานพินสีระยะบิดาถึงแก่ความตายโดยมีอาการประสาทหลอนและหูแว่ว ได้ยินเสียงและมีคำสั่งให้ฆ่าบิดาของตนเอง เนื่องจากเสียงที่ได้ยินนั้นบอกว่าบิดาเป็นคนไม่ดี คอยที่จะฆ่าตนเองจากการสอบประวัติพบว่าผู้ป่วยนี้เคยเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลทางจิตเวช 2 ครั้ง และได้รับการวินิจฉัยว่าป่วยเป็นโรคจิตเภท (schizophrenia) และกระทำความผิดในขณะที่มีอาการทางจิตชนิดหวาดระแวง ในทางการพิจารณาคดีปรากฏว่าพนักงานอัยการได้มีคำสั่งไม่ฟ้องด้วยเหตุวิกฤตจิตตามมาตรา 65 และผู้ป่วยได้เข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลต่อไปอีกประมาณ 1 ปี ญาติของผู้ป่วยจึงได้ขออนุญาตรับกลับในขณะนั้นอาการโดยทั่วไปทุเลาลงมาก หลังจากนั้นได้ไปรับการรักษาบ้างแต่ไม่สม่ำเสมออีก 4 ปีต่อมาผู้ป่วยได้ไปก่อคดีขึ้นอีกโดยฆ่าน้องชายของตนเอง โดยขณะที่กระทำความผิดผู้ป่วยยังคงมีอาการผิดปกติทางจิตเช่นเดิม คือมีอาการประสาทหลอน และมีอาการหูแว่วบอกให้ฆ่า ขณะนี้ยังคงรักษาอาการอยู่⁶²

คดีที่ 2 ที่เพิ่งก่อเหตุเป็นข่าวสะเทือนขวัญประชาชนก็คือ กรณีที่มีหญิงสาวคนหนึ่งก่อเหตุบุกเข้าไปใช้อาวุธมีดไล่แทงเด็กนักเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ถึงในโรงเรียน ทำให้เด็กนักเรียนได้รับบาดเจ็บทั้งหมด 4 คน เมื่อได้ตรวจสอบประวัติแล้วพบว่า ผู้ป่วยเคยมีอาการทางจิตจนถึงขนาดต้องเข้ารับการรักษาด่วนในโรงพยาบาล ในสมัยเด็กก็เคยเอามีดไล่ฟันผู้อื่นเนื่องจากไม่พอใจที่มาติดพันมารดาของตน หลังจากนั้นก็มีอาการผิดปกติทางจิตเกิดขึ้นอีกจนต้องนำตัวไปรักษาที่สถาบันกัลยาณ์ราชนครินทร์ เมื่อรักษาจนมีอาการดีขึ้นแล้วจึงกลับมาศึกษาต่อแต่ก็ยังมีอาการทางจิตอยู่โดยวนเวียนเข้ารับการรักษาด่วนในหลายโรงพยาบาล เช่น โรงพยาบาลสมเด็จพระยา จากการสอบสวนได้ความว่า ผู้ป่วยได้ยินเสียงจากสวรรค์ให้ทำร้ายคนที่มิเชื่อชาติแขกและเงินที่มีฐานะร่ำรวย เพราะบุคคลเหล่านี้เข้ามาครอบงำผลประโยชน์และเอาโรคเอาเปรียบคนไทยซึ่งได้มีการกระทำความผิดดังกล่าวเกิดขึ้นตามคำพิพากษาดังต่อไปนี้

คำพิพากษาคดีแดงที่ 3554/2551⁶³ ศาลได้มีคำพิพากษาว่า จำเลยได้กระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 289 (4), 80 และมาตรา 65 วรรคสอง ให้จำคุกจำเลย 4 กระทงๆ ละ 2 ปี คำรับสารภาพของจำเลยเป็นประโยชน์แก่การพิจารณาคดี ลดโทษให้กึ่งหนึ่ง ให้จำคุกจำเลย

⁶¹ ชำรง ทศนาญชลี. (2531). “การไม่ต้องรับผิดทางอาญาเนื่องจากเหตุวิกฤตจิต-หนทางที่เป็นไปได้.” บพัณชิต, เล่มที่ 44, ตอนที่ 1. หน้า 127.

⁶² แหล่งเดิม. หน้า 126.

⁶³ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3554/2551.

กระทั่งละ 1 ปี รวมจำคุกจำเลย 4 ปี เมื่อพ้นโทษจำคุกแล้วให้ส่งตัวจำเลยไปรักษา ที่สถาบันกัลยาณ์ราชนครินทร์ หรือโรงพยาบาลนิติจิตเวชจนกว่าจะอยู่ร่วมกับสังคมได้โดยไม่เป็นอันตราย โดยให้แพทย์ผู้รักษารายงานผลต่อศาลทุก 6 เดือน ทั้งนี้ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 48 บัญญัติว่า หากศาลเห็นว่าการปล่อยตัวผู้มีจิตบกพร่อง โรคจิตหรือจิตฟั่นเฟือนไม่ต้องรับโทษ หรือได้รับการลดโทษจะเป็นการไม่ปลอดภัยแก่ประชาชน ศาลจะสั่งให้ส่งตัวไปควบคุมไว้ในสถานพยาบาลก็ได้

โดยคดีนี้ พนักงานอัยการฝ่ายคดีอาญากรุงเทพใต้ 3 ได้เป็นโจทก์ และมีนายชุมเจตนารารีฟ บิดาผู้เสียหาย เป็นโจทก์ร่วม ยื่นฟ้อง นางสาว จิตรดา ซึ่งมีอาการป่วยจิตเภท เป็นจำเลยว่า เมื่อวันที่ 9 กันยายน 2548 จำเลยได้พกพาอาวุธมีด 2 เล่ม ไปที่โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ แล้วได้ใช้มีดแทง ค.ณ ชมณรรฐ อารีฟ และ ค.ณ อภิญญา บุญนำ เข้าที่ไต่กรักแร่ทะเลอุปอด ค.ณ จัณจุฑา ฤกษ์วิเศษฐกุล ถูกแทงเข้าที่หน้าท้องอาการสาหัส⁶⁴

ศาลได้พิเคราะห์จากพยานหลักฐานแล้ว เห็นว่าพยานฝ่ายโจทก์ได้เบิกความสอดคล้องกัน ประกอบกับคำรับสารภาพของจำเลย⁶⁵ ทำให้พยานโจทก์มีน้ำหนักเชื่อถือปราศจากข้อสงสัย ส่วนจำเลยจะมีจิตบกพร่องฟั่นเฟือนหรือไม่ สามารถมีความรับผิดชอบตัวเองและบังคับตัวเองได้หรือไม่ นั้น ศาลเห็นว่าบุคคลในครอบครัวของจำเลย และแพทย์สถาบันกัลยาณ์ราชนครินทร์ ได้เบิกความจำเลยมีอาการป่วยเป็นจิตเภทเรื้อรังมาตั้งแต่ อายุ 20 ปี ครั้งแรกผู้ป่วยได้เข้าไปรับการรักษาโรงพยาบาลนิติจิตเวช เมื่อปี 2536 แล้วได้หยุดการรักษาไป หลังจากนั้นได้เข้าไปรับการรักษาที่โรงพยาบาลสมเด็จพระยา ในปี 2544 และได้หยุดรักษาไปอีกครั้ง โดยแพทย์ให้ความเห็นว่าจำเลยป่วยเป็นโรคจิตเภท ประเภทหวาดระแวง หูแว่ว ประสาทหลอน ต้องฉีดยาและกินรักษาตัวไปตลอดชีวิต โดยจำเลยจะใช้ชีวิตได้ตามปกติ รู้จักผิดชอบการกระทำของตนได้บ้าง โดยในช่วงเกิดเหตุจำเลยไม่ได้กินยา และหนีออกจากบ้านพร้อมเงินสดบัญชี แต่ตามพฤติกรรมของจำเลยนั้น ได้มีการเฝ้าดูผู้เสียหายที่ 1 มาก่อนมีการดักกรอ ซ้อมมีดหลายเล่มเพื่อเตรียมไว้ก่อเหตุ ทั้งยังได้มีการเปลี่ยนเสื้อผ้า ทรงผมภายหลังได้ก่อเหตุที่จำเลยอ้างว่าขณะเกิดเหตุมีปัญหาการป่วยทางจิต ไม่สามารถที่จะบังคับตัวเองได้ จึงเป็นเพียงข้อกล่าวอ้างลอยๆ ไม่มีหลักฐานอื่นมาสนับสนุนจึงได้มีคำพิพากษาคงได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

ปัญหาที่ศาลต้องได้วินิจฉัยว่าจำเลยได้กระทำความผิดนั้น จำเลยป่วยด้วยโรคจิต จิตบกพร่องหรือจิตฟั่นเฟือนหรือไม่ และสามารถรู้ผิดชอบหรือสามารถบังคับตนเองได้หรือไม่ โจทก์มีพิสาวจำเลย และแพทย์ได้เบิกความประกอบเอกสาร โดยมีจำเลยและมารดาของจำเลยเบิกความ

⁶⁴ บรรณาธิการ. (2551, 21 พฤศจิกายน). “โดยคดีนี้พนักงานอัยการ” ไทยรัฐ. หน้า 15.

⁶⁵ บรรณาธิการ. (2551, 21 พฤศจิกายน). “โดยคดีนี้พนักงานอัยการ” มติชน. หน้า 16.

สนับสนุนจึงเจอสมกับพยาน โจทก์ ทำให้รับฟังยุติว่า ขณะเกิดเหตุจำเลยป่วยด้วยโรคจิตเพศเรื้อรัง เพราะจำเลยป่วยด้วยโรคดังกล่าวมานานแล้ว

ปัญหาที่ศาลต้องวินิจฉัยต่อมาว่า ขณะกระทำความผิดจำเลยรู้ผิดชอบอยู่บ้างหรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้างหรือไม่ เห็นว่า แม้ทางการแพทย์จะถือว่าจำเลยไม่สามารถรู้ผิดชอบเลย แต่เมื่อพิจารณาจากพฤติการณ์และการกระทำของจำเลยแล้วจะเห็นว่า จำเลยสามารถใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติธรรมดาจนบุคคลทั่วไปสามารถจะทราบได้ว่าจำเลยป่วยด้วยโรคจิตเพศ ผู้ที่จะทราบว่าจำเลยป่วยก็คือแพทย์ผู้ทำการรักษาหรือคนใกล้ชิดในครอบครัวเท่านั้น พฤติการณ์แห่งคดีนี้พยานโจทก์มีน้ำหนักน่าเชื่อถือว่า จำเลยตั้งใจใช้อาวุธมีดแทงเด็กนักเรียนที่มีรูปร่างลักษณะหน้าตาคล้ายตนอินเดียและคนจีนของโรงเรียนที่เกิดเหตุ จำเลยเฝ้าดูพฤติการณ์ของผู้เสียหายมาก่อนและได้มีการไปตัดรอกผู้เสียหายและได้ติดตามผู้เสียหาย ประกอบกับจำเลยมีเงินใช้จ่ายเพื่อซื้ออาวุธมีดหลายเล่ม อีกทั้งติดตามใช้อาวุธมีดแทงผู้เสียหายทั้ง 4 ที่มีลักษณะถูกครึ่ง ไทย-อินเดีย และถูกครึ่ง ไทย-จีน อย่างรุนแรงและต่อเนื่องหลายครั้ง ถูกบริเวณอวัยวะส่วนสำคัญของร่างกายทุกคนแล้วก็หลบหนี ทั้งอาวุธมีดระหว่างทาง ไปเปลี่ยนเสื้อผ้า เปลี่ยนทรงผม ย้ายที่อยู่พร้อมทั้งไปหางานทำใหม่ พฤติการณ์ดังกล่าวแสดงว่าจำเลยยังสามารถรู้ผิดชอบการกระทำของตนเองได้บ้างและยังสามารถบังคับตนเองได้บ้าง อีกทั้งยังสามารถให้การแก้พนักงานสอบสวนและแพทย์ผู้ทำการรักษาโดยลำดับเหตุการณ์ตั้งแต่เริ่มต้นกระทำผิดจนกระทั่งความผิดสำเร็จได้อย่างบุคคลปกติทั่วไป และทราบว่ากระทำความผิดดังกล่าวเป็นความผิดต้องได้รับโทษตามกฎหมาย

ผู้เขียนมีความเห็นว่าศาลมีคำพิพากษาว่าจำเลยมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 65 วรรคสอง นั้นมีหลักกฎหมายดังนี้

แต่ถ้าผู้กระทำความผิดยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้าง หรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้าง ผู้นั้นต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้นแต่ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้

จากคำพิพากษาของศาลและตามหลักกฎหมายดังกล่าวจะเห็นได้ว่าศาลได้พิจารณาถึงพฤติการณ์ว่าขณะกระทำความผิดจำเลยยังสามารถรู้รับผิดชอบการกระทำของตนเองและสามารถบังคับตนเองได้บ้างหรือไม่โดยพิจารณาในการที่จำเลยได้มีการเตรียมการทุกอย่างก่อนที่จะลงมือกระทำความผิดโดยมีการวางแผนอย่างมีขั้นตอนไม่ว่าจะเป็นการที่จำเลยได้ไปเฝ้าดูสถานที่ๆ จะก่อเหตุรวมไปถึงการที่จำเลยหาซื้อมีดเพื่อที่จะใช้ในการกระทำความผิดและรวมไปถึงในขณะที่จำเลยได้ลงมือกระทำความผิดแล้วยังได้เตรียมขั้นตอนในการที่หลบหนีไว้ด้วยและในการต่อสู้คดีของจำเลยในการตอบข้อซักถามของพนักงานอัยการ โดยได้ตอบคำถามของพนักงานอัยการได้เหมือนบุคคลที่ไม่มีอาการทางจิตและเข้าใจในคำถามด้วย ซึ่งศาลได้พิจารณาว่าขณะที่จำเลยได้กระทำความผิดนั้นจำเลยได้รู้ถึงการกระทำทุกอย่างที่จำเลยได้กระทำไป ถึงแม้จะมีความเห็นของแพทย์ในเรื่องอาการป่วยทางจิตของจำเลย